Bütün Yapıtları - 5

PLATON

EUTHYPHRON

Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin

SAY

PLATON

EUTHYPHRON

Bütün Yapıtları - 5

Say Yayınları
Platon / Bütün Yapıtları 5

EUTHYPHRON
Özgün Adı: Εὐθύφρων

ISBN 978-975-468-985-3
Sertifika No: 10962

Yayın Hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Yayın Yönetmeni: Aslı Kurtsoy Hısım
Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin
Yayıma Hazırlayan: Ahmet Cevizci
Sayfa Düzeni: Tülay Malkoç
Kapak Tasarımı: Özlem Sarıcı

Baskı: Kurtiş Matbaası
Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 613 68 94

1. Baskı: Say Yayınları, 2011

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com e-posta: say@sayyayincilik.com

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22 / 4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
e-posta: dagitim@saykitap.com
online satış: www.saykitap.com

PLATON

EUTHYPHRON

Bütün Yapıtları - 5

Eski Yunancadan Çeviren:
Furkan Akderin

Yayıma Hazırlayan:
Ahmet Cevizci

SAY

İÇİNDEKİLER

Platon: Hayatı ve Eserleri 7
Önsöz 19
Euthyphron 35
Kaynakça 67

PLATON
HAYATI ve ESERLERİ

Ahmet Cevizci

Platon, düşünce tarihinin hiç kuşku yok ki en önemli ve etkili filozoflarından biridir. 20. yüzyılın en önde gelen filozof ve matematikçilerinden biri olan A. N. Whitehead, "bütün bir felsefe tarihinin Platon'a düşülmüş dipnotlardan ibaret bir süreç olarak okunması gerektiğini" ileri sürerken, aslında bu etki ve öneme işaret ediyordu.

Gerçekten de Platon, başka her şey bir yana felsefenin kurumsallaşmasına, felsefenin gelişimi açısından vazgeçilmez bir şey olan yazılı geleneğin oluşmasına yaptığı katkı açısından önem taşır; Aristoteles gibi büyük bir filozofun hocası veya Aristoteles gibi bir filozofu ortaya çıkaracak olan geleneğin kurucusu olmak bakımından önem arz eder. Platon, iki dünyalı metafiziğiyle bütün bir Ortaçağ düşüncesini belirleyecek olan öte dünyacı ya da idealist felsefe geleneğinin başlatıcısı olmak, Hıristiyan Ortaçağ felsefesine en azından Aziz Augustinus, İslam düşüncesine de en azından Fârâbî üzerinden etki etmek bakımından ayrıca önemlidir. Platon, düşünce tarihi boyunca ele alınacak tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve düşünce tarihinin ilk büyük felsefi sistemini inşa etmiştir.

HAYATI

Platon, 427 yılında, Atina'da soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Sadece annesi tarafından değil, babası tarafından da Atina'nın en soylu ailelerinden birine mensuptu; nitekim babasının soyu Kodros'a, annesinin soyu Solon'a kadar gidiyordu. Anne tarafından Otuzlar Cuntası'nın önemli isimlerinden olan Kharmides ve Kritias'ın akrabasıydı. Bundan dolayı, çocukluğu ve gençliği aristokratik bir ortamda, edebiyat ve felsefeye dönük ilginin gelenekselleşmiş olduğu bir çevrede geçmişti.[1] Grek aristokrasisinin gelenek ve normlarına göre yetiştirilen Platon, askerlik görevini, yine zengin bir ailenin çocuğu olması dolayısıyla, muhtemelen süvari birliğinde yapmıştı.

Yine Grek aristokrasisinin geleneklerine göre jimnastikle de uğraşmış olan Platon'un gerçek adı, büyükbabasının isminden dolayı Aristokles'ti. Göğsünün genişliğinden dolayı Platon lakabını almıştı. Diogenes Laertios'un belirttiğine göre, gençliğinde lirik ve dramatik şiirler yazmış ve bir ozan olmayı istemiş olan Platon, bu türden bütün eserlerini ve tragedyalarını, Sokrates ile tanıştıktan sonra yakmıştır.[2] Sokrates'in öğrencisinin şairlerin sözde bilgisi veya bozuk politikacıların demagojisiyle yetinmesi mümkün görünmüyordu. Platon, yine Sokrates'ie tanışmadan önce doğa felsefesiyle meşgul olmuş, doğa filozoflarının eserlerini incelemenin yanında, Herakleitosçu Kratylos'un öğrencisi olmuştu. Yakınlarının teşvik ve telkinlerine rağ-

1 Zeller, E. *Grek Felsefesi Tarihi*, Çev. A. Aydoğan, Say Yayınları, 2004, İstanbul, s. 164.

2 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Çev. C. Şentuna, III 5, YKY, İstanbul, 2002.

men, politik kariyerinden olduğu kadar, tragedya yazarlığı ve doğa felsefesi araştırmalarından da vazgeçmesini temin eden şey, hep aynı neden, yani onun Sokrates'le tanışması olmuştur. Sokrates ile kurduğu yakın münasebet, onu sadece doğa felsefesinin değil, tragedya ve politikanın da çürük zemininden uzaklaştıran en önemli etken olmuştur.

Platon, Atina'nın gücünün ve ihtişamının dorukta olduğu döneme tanıklık edememişti; ama Perikles demokrasisinde, politik gerileme ve moral çöküntünün tohumlarını bütün açıklığıyla gözlemledi. Makedonya kralı Philippos'un Yunan kent devletine nihai darbeyi indirdiği tarihten on yıl önce ölmüştü. Hayatının akışını değiştiren birinci olay Sokrates'le tanışması olduysa, ikincisi söz konusu koşullar altında hocasının başına gelenler oldu. *Mektuplar*'da özellikle de *Yedinci Mektup*'ta cunta idaresi sırasında Atina'nın yaşadığı tarihsel olayları anlatan Platon, cunta üyelerinin başlangıçta beyan etmiş oldukları niyetlere sadık kalacaklarını ve devleti adalet yoluna sokacaklarını düşündüğünü, fakat diktatörlüğün sonuçlarına ve tiranların "eski dostlarından birine, gelmiş geçmiş en adil insana" reva gördükleri muameleye tanık olunca, ne kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını ifade eder.[3] Bir süre sonra demokrasi yeniden tesis olunca, demokratik idarenin başlangıçtaki dikkati ve özeni karşısında yeniden umutlanan Platon'un son umutlarını da Sokrates'e verilen ölüm cezasının infazı tüketmiştir. Platon işte bu dönemde, politik krize bildik reformlar yoluyla bir çözüm bulunamayacağına, hasta ve aciz devlete anayasa ya da rejim değişik-

3 Platon, *Mektuplar* 324b.

liğinden ibaret bir ıslah teşebbüsünün en küçük bir yararının olamayacağına kanaat getirdi. Çağdaş politikada mevcudiyetini tespit ettiği iki büyük kusurun, Yunan uygarlığının daha önceki dönemlerde yükselişinde etkili olan demokrasinin sonunu hazırlamasının kaçınılmaz olduğunu düşünmesine yol açtı. Her şeyden önce, bilgi kılıfı altında ortaya çıkan cehaletin demokraside uzman ve profesyonelin değil, vasat ve amatör olanın hâkim olmasıyla sonuçlandığını savunan Platon açısından demokrasi, Atina'da sadece cahilin hatalı yönetme hakkı anlamına geliyordu.

Platon'un çağdaş politikada teşhis ettiği ikinci büyük kusur, devletin kurum ve hizmetlerinin kendi bencil çıkarlarının peşinde koşanlar tarafından doldurulmasına yol açan azgın bireycilik ruhuydu. Özel olarak oligarşinin kendine özgü yanlışını veya olumsuzluğunu ifade eden söz konusu bireycilik, ona göre, her kent devletinin zengin ve fakir, tahakküm edenler ve bastırılanlar olarak ikiye bölünmesiyle sonuçlanmıştı. Toplumu ve devleti düşman kamplara bölen bu durum ve olumsuzluğun temelinde ise, politikaya da sirayet eden madde ya da para aşkı vardı. Demokrasiye özgü cehalet ya da amatörlük ile oligarşinin olduğu kadar demokrasinin de bir özelliği olan politik çıkarcılık ve bireycilik, onun gelecekte hedef alacağı düşmanlar olarak Platon'un bilincine, işte bu dönemde yerleşmiş olmalıdır.

Antik kaynakların bildirdiğine göre, Sokrates'in infazının ardından Platon diğer Sokratesçilerle birlikte, muhtemelen güvenlik nedeniyle, Megaralı Eukleides'in yanına sığınır.[4] Sonraki on iki yıl boyunca, büyük ölçüde Sokratik

4 Diogenes Laertios, *a. g. e.*, III 6.

diye nitelediğimiz ilk dönem diyaloglarını yazar ve bu arada, gözlem ve deneyim yoluyla görgüsünü artırma ve düşüncesini derinleştirme yönünde kimi teşebbüslerde bulunarak seyahat eder. Gittiği ilk yer matematik bilgisini geliştirmesine imkân sağlayan, daha sonra *Devlet*'te savunacağı genel veya sınıflar arası bir iş bölümü ilkesini öğrendiği "kadim harikalar diyarı" Mısır'dır. İkinci yer ise meşhur matematikçi Theodoros ve Tarentumlu bilumum Pythagorasçılarla tanışmasını sağlayan İtalya'dır. Burada Philolaos ve ona bilim, felsefe ve politikanın ideal bir sentezine erişme yönünde önemli açılımlar sağlayan Arkhytas'la tanışan Platon, özellikle Arkhytas'ın aracılığıyla I. Dionysios'un sarayına takdim edilir. Muhtemelen prens üzerinde tesis edeceği nüfuzdan faydalanarak, bu dönemde, politik fikirlerini önemli ölçüde hayata geçirmeyi ümit etmişti. Sadece I. Dionysios ile değil, prensin karısının kardeşi Dion ile kurduğu ilişkiye de dayanarak bu yönde iki ayrı girişimde bulundu. Özellikle II. Dionysios üzerinde uygulamaya çalıştığı filozof-kral tipi, mutlak bir başarısızlıkla sonuçlandı. İdealist bir ahlakçı filozof ile hırslı bir aksiyon adamının bir araya gelmesi daha baştan imkânsız gibi görünmesine rağmen, yılmayan Platon'un bütün denemeleri başarısızlıkla sonlandı ve en nihayetinde hayatı tehlikeye girdi. Böyle bir Sicilya seyahati dönüşünde, Atina ile savaş halindeki Aigina'da karaya çıkan filozof, burada esir alınarak satılmak üzere köle pazarına çıkarıldı. Tam bir rastlantı eseri olarak, dostlarından birinin –bazı kaynaklara göre Elisli Phaidon'un, bazı kaynaklara göre Pythagorasçı Arkhytas'ın– fidyesini ödemesi sayesinde özgürlüğüne kavuşan Platon'un, bundan sonra bu türden

tehlikelerden uzak durmaya karar verdiği, politikayla sadece teorik düzeyde ilgilenmeyi seçtiği söylenebilir.

Platon, geri ödemeye kalkıştığı fidye parasını Arkhytas veya Phaidon'un kabul etmemesi üzerine, bu parayla meşhur Yunan kahramanı Akademos'un sığınağı ya da mezarının hemen yanı başındaki bahçeyi satın alarak *Akademi*'yi kurdu. İşte burası, en azından Avrupa'nın ilk büyük eğitim ve araştırma merkezi olmuştur. Hukuki bir statü kazanabilmek için dini bir cemaat olarak organize olan ve yıkıldığı MS 529 yılına kadar Platonculuğun merkezi olma işlevi gören okula, Platon zamanının bütün önemli bilimadamı ve filozoflarını toplamıştı. Matematik, astronomi, doğa bilimleri, retorik, mantık, politika ve metafiziğin belli başlı araştırma konuları ya da alanları olduğu okulda, felsefeye yaklaşım tarzı daha ziyade geometri yoluyla gerçekleşen matematiksel bir yaklaşımdı. Nitekim Bizanslı bir dil âliminin belirttiğine göre, Akademi'nin kapısına "Geometri bilmeyen buradan içeri giremez!" diye yazdırmıştı.

Onun Akademi'sinin durumu ve felsefeye yaklaşımı, İsokrates'in ondan kısa süre önce kurulmuş olan okuluyla kıyaslandığı zaman daha iyi anlaşılabilir. Platon gibi fiili ya da gündelik politikadan, politik hayattan uzak duran ve okulunda Yunan dünyasının ihtiyaç duyduğu politik danışmanları yetiştirmeyi amaçlayan İsokrates Protagoras ve Gorgias gibi yaşlı Sofistlerin öğrencisi olmuştu.[5] İsokrates kesin bilginin imkânsız olduğu inancından hareketle, retorik sanatına ağırlık vermişti. Bu yüzden felsefeyi pratik bir konu olarak değerlendiren ve beşeri kültürün bir

5 Bkz., Coplestone, F. *A History of Greek Philosophy*, Burns Oates and Washbourne Ltd., London, 5th edit., s. 130.

ürünü olarak gören İsokrates, insanın dünyasının, dilin (*logos*) kültürel ve moral değerleri aktarmasından ve bütün eylemlerin özde linguistik birer edim olmasından dolayı, gerçekte dilin dünyası olduğu inancıyla, ruhu eğitmek ve insana politik meclislerde güzel konuşabilme yeteneği kazandırmak istiyordu. Bu açıdan bakıldığında, İsokrates retoriğe dayalı bir eğitim idealini temsil etmekteydi.

Platon ise hiç kuşku yok ki felsefi bir eğitim idealinin temsilcisi oldu. Fakat bilimsel çalışmalara yaptığı tüm vurguya rağmen, Platon'un eğitiminin ve okulunun nihai ve en yüksek amacı, etiko-politik bir amaçtı. Yunanistan'ın hemen bütün filozofları gibi, o da, eylemle sonuçlanacak, belli bir eyleme vücut verecek bilgiyi aktarmak ve bir hayat tarzı kazandıracak veya doğru ve ahlaki bir hayat için güçlü ilhamlar verecek felsefeyi öğretmek istiyordu. Onun felsefesi her şeyden önce ruhun dönüşümünü, ikinci olarak da insanlığın hizmetinde olmayı amaçlayan bir felsefeydi. Platon'a göre, söz konusu dönüşüm bir tür duygu yoğunluğuyla aniden gerçekleşecek bir şey olmayıp, gözün bilim eğitimi yoluyla ışığa yavaş yavaş çevrilmesinden meydana gelmekteydi. İşte bu noktada İsokrates'ten tamamen ayrılan Platon, bununla birlikte, Akademi'nin gerçekleştireceği hizmet konusunda İsokrates'le aynı şeyi düşünüyordu. Başka bir deyişle, gerek Platon gerekse İsokrates felsefi görüşleri bakımından farklılık gösterseler dahi, onun kültüre vurgu yaptığı yerde Platon bilime önem vermiş ve onun bir retorik eğitimi vermeye çalıştığı yerde Platon bilim eğitimi vermeye çalışmış olsa da, pratikte aynı amacı, Yunan kent devletinde kötü giden her şeyi yoluna koyma amacını paylaşıyorlardı. Her ikisi de mo-

narşinin yanında olan bu iki adam, ideallerini hayata geçirecek yöneticiyi bulmaya çalışmaktaydı.

Platon'un amacı, hukuk ya da retorik yoluyla değil, iyi eğitilmiş aklıyla yönetecek filozof-kralı eğitmekti. Akademi, devlet adamları ve yasa koyucular ortaya çıkaracak, bilim ve felsefe temelli politika eğitimi veren bir kurumdu. Platon, burada yetiştirdiği öğrencilerini, başka devletlere resmi ve politik görevler için gönderdi. Özetle, Akademi, Helenistik dönemin sonuna kadar Yunan dünyasına hukuki ve politik bakımdan şekil vermeye çalışan en önemli merkez oldu.[6]

ESERLERİ

Platon, sadece düşünce tarihinin ilk büyük sistem kurucularından biri olan büyük ve önemli bir filozof değildir; o aynı zamanda İlkçağdan, tüm eserleri günümüze erişmiş olan ilk filozoftur. Platon öldüğü 347 yılına kadar Akademi'de gerçekleştirmiş olduğu eğitim ve araştırma faaliyeti dışında, geniş kesimler için birtakım eserler yazmıştır. Başka bir deyişle, Akademi'de ele alınan konular, öğretilen dersler kurumun kalın duvarları içinde kalırken, Platon dışarıdaki insanlar için de birtakım popüler eserler kaleme almıştır. Platon, muhtemelen Sokrates'in ölümünden hemen sonra yazmaya başlamış ve diyalog tarzında otuz kadar eser vermiştir. İmparator Tiberius'un sarayından olan astrolog Thrasyllos'a atfedilen bir yönteme göre, diyaloglar gelenekte veya o zamanlar, yayımlanış sırası iti-

6 Taylor, A. E. *Plato, The Man and His Work*, London, Methuen, 7th ed. 1977, s. 5.

bariyle dörtlüler halinde sınıflanırmış.[7] İlkçağda yapılan söz konusu sınıflamalar dışında, diyalogların 19. yüzyıldan itibaren yeni baştan ele alınıp, birtakım ölçütlere göre tekrar sınıflandırıldıkları söylenebilir. 19. yüzyıldan başlayarak, özellikle Almanlar ve bu arada İngilizler ve Fransızlar tarafından gerçekleştirilen filolojik ve felsefi araştırmalarda dört ölçüt temel alınmıştır: Dışsal, içsel, edebi ölçütlerle stilometri.

Dışsal ölçütler temel alındığında, antik kaynaklardan örneğin Aristoteles'ten, Numenius'tan, Sextus Empirikus'tan Platon'a yapılan atıflarla, diyaloglarda gördüğümüz birtakım çağdaş kişi ve olaylara yapılan göndermeler, diyalogların birbirlerine yaptıkları referanslar titizlikle incelenmiş ve Sokrates'in mahkûmiyeti ve ölümü, filozofun İtalya seyahatleri, Akademi'nin kuruluşu gibi, Platon'un hayatında önemli yer tutan değişik olaylar göz önüne alınmıştır. Buna karşılık diyaloglarda ortaya konan öğretilerin belirlediği içsel ölçütler söz konusu olduğunda, Platon yorumcuları Platon'un etik, eğitim, politika, metafizik, psikoloji, mantık, epistemoloji ve diyalektik konularındaki görüşleriyle, onun düşüncelerinin bu konularda geçirdiği değişimleri analize tabi tutmuşlardır.

Diyalogların kronolojisini belirlemede edebi ölçütleri ön plana çıkartan üçüncü tür araştırmalar ise eserlerin edebi kalite ve değerini, Platon'un diyaloglarda kullandığı diyalog ve yazım tekniğini göz önüne almışlardır. Buna göre, basit bir üslup ve diyaloğun sanatsal değeri yüksek olmayan yapısının, bununla çelişecek başka bir ölçüt olmadıkça, Platon'un gençlik diyaloglarını yansıt-

7 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, III 56-62.

tığı savunulurken, filozofun kariyerinde ilerledikçe, diyalogların yapısının, üslubunun ve kullanılan diyalog tekniğinin de geliştiği ve olgunlaştığı düşünülmüştür.

Stilometri olarak bilinen dördüncü ölçüte gelince, Platon'un kullandığı terimler ve düşüncelerini ifade ediş tarzı, linguistik testlerle sıkı bir analize tabi tutulmuştur. Farklı ölçütlerin ve çok ayrıntılı stilometrik ve linguistik tekniklerin kullanıldığı bu incelemeler sonucunda, Platon'un diyalogları, hemen bütün Platon yorumcuları arasında tam bir fikir birliğiyle, gençlik, olgunluk ve yaşlılık olmak üzere üç döneme ayrılır.

Bu sınıflamaya göre; **(i)** gençlik diyalogları *Sokrates'in Savunması*, *Kriton*, *Euthyphron*, *Lakhes*, *İon*, *Protagoras*, *Kharmides*, *Gorgias*, *Küçük Hippias*, *Büyük Hippias* ve *Lysis*'ten meydana gelir. **(ii)** Olgunluk eserleri *Devlet*, *Şölen*, *Phaedros*, *Euthydemos*, *Meneksenos*, *Kratylos* adlı diyaloglardan oluşur. İki önemli diyalog, yani *Menon* ve *Phaidon* gençlik dönemi diyaloglarıyla söz konusu olgunluk diyalogları arasında bir köprü oluşturmaktadır. **(iii)** Yaşlılık dönemi diyalogları arasında ise *Parmenides*, *Theaetetos*, *Sofist*, *Devlet Adamı*, *Timaios*, *Kritias*, *Philebos*, *Yasalar* ve *Mektuplar* yer almaktadır.

Biçim açısından değerlendirildiğinde, ilk dönem diyaloglarının, Sokrates tarafından *Savunma*'da belirtilen çürütme, sorgulama misyonu ekseninde gelişen bir erdemlilik çerçevesi içinde hayli dramatik bir yapı sergilediklerini söylemek doğru olur. Bu diyaloglar çözümsüzlükle sonuçlanan aporetik eserlerdir. Başka bir deyişle, gençlik diyalogları, Sokrates'in belirli bir ahlaki erdemle ilgili olarak başlattığı tartışma üzerinde, somut bir sonuca ulaşmadan

gelişen eserlerdir. Bu eserlerde Platon'un gözettiği amaç, tanıdığı ve bildiği kadarıyla Sokrates'in karakterini, kişiliğini ve felsefi faaliyetini tanıtıp, ölümsüzleştirmektir. Bu yüzden bu gençlik diyalogları, "Sokratik Diyaloglar" olarak geçer.

Olgunluk dönemi diyalogları çok daha az dramatik olup, Sokratik diyalogların eğretiliğinin ve negatif tutumunun epey uzağına düşerler. Burada da, aynen ilk dönem diyaloglarında olduğu gibi, Sokrates yine başkonuşmacı ya da tartışmacıdır. Fakat gençlik diyaloglarının tersine, ilk kez birtakım pozitif öğretiler öne sürülür. Bu diyaloglarda felsefi içerik genellikle Sokrates ya da güçlü bir otoritesi olan başka bir uzman tarafından ortaya konur.

Yaşlılık dönemi diyaloglarına gelindiğinde, Sokrates'in rolü azaldığı gibi, diyaloğun dramatik karakteri tümden kaybolur. Sokrates sadece *Philebos* ve *Theaetetos*'ta başkonuşmacıdır, diğer diyaloglarda Platon'un başsözcüsü değildir, *Yasalar*'da ise hiç görünmez. Yine son dönem diyaloglarında, sonradan zoraki bir biçimde diyaloğa dönüştürülmüş olduğu sanılan, uzun sunum ya da serimlerin belirleyici olmaya başladığı deneme formu ağır basar.

Diyaloglar içerik bakımından değerlendirildiklerinde, Sokratik diyalogların ahlaki problemler üzerinde yoğunlaştıkları, çeşitli moral problemlerin doğasını ele aldıkları söylenebilir. Örneğin *Euthyphron*'da "dindarlığın", *Lakhes*'te "cesaret"in, *Kharmides*'te "ölçülülüğün" ya da "özdenetim"in, *Lysis*'te "dostluğun", *Hippias*'ta "güzelliğin", *Menon*'da "erdemin" ne olduğu tartışılır. Moral bilgi ve ahlaki erdemlere dönük bu ilgi, orta dönem diyaloglarında da devam etmekle birlikte, Platon'un bu eserleri yazdı-

ğı sıralarda ilgisinin teknik anlamda daha soyut ve felsefi konulara kaydığı görülür. Zira bu diyaloglarda metafiziksel ve epistemolojik meselelere daha büyük bir ağırlık verilir, onlara daha güçlü bir biçimde vurgu yapılır.

Gençlik diyaloglarıyla olgunluk dönemi diyalogları arasındaki en çarpıcı farklılık, İdealar kuramından oluşur. Platon kariyerinin bu döneminde, yine İdealar kuramıyla ilişki içinde, Pythagorasçıların bazı felsefi öğretilerini gündeme getirir. Başka bir deyişle, Platon olgunluk dönemi diyaloglarında, İdealar kuramının metafiziksel, etik, epistemolojik ve mantıksal boyutlarını, antropolojisi ve politika anlayışıyla ilişki içinde gözler önüne serer.

Yaşlılık diyaloglarına gelince... Özellikle *Parmenides*'ten başlayarak, İdealar kuramının genel çerçevesi içinde, Platonik düşüncenin, sonradan *Theaetetos* ile *Sofist*'te bilgi ve dil kuramı, *Philebos*'ta etik, *Devlet Adamı* ve *Yasalar*'da politik bakımdan geliştirilen yeni bir doğrultusu söz konusu olur.

ÖNSÖZ

EUTHYPHRON

Euthyphron, Platon'un gençlik ya da Sokratik diyaloglarından biridir. Söz konusu diyaloglarda, kendisine ait görüşleri veya kendi öğretisini ortaya koymayan Platon, daha ziyade hocası Sokrates'in hayatı ve felsefi faaliyetini, yöntemini, görüşlerini verir. *Euthyphron*, hem Sokrates'in hayatından bir kesit sunan hem de onun felsefeciliği ve yöntemi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan önemli bir eserdir. *Euthyphron*, *Sokrates'in Savunması* ve *Kriton* ile birlikte bir üçlü meydana getirir. Eserden, Sokrates'in hayatına mal olacak, daha doğrusu onu mahkemeye götürecek suçlamanın resmi makamlar tarafından kendisine tebliğ edilmekte olduğunu öğreniriz. *Savunma*, onu bize mahkemedeki savunmasıyla anlatır. *Kriton* ise mahkemede ölüme mahkûm edilen Sokrates'in hapishanede geçirdiği son saatleri konu eder.

Euthyphron'da buna ek olarak Sokrates'in felsefe faaliyetini, felsefi tartışmalarını buluruz. *Savunma* ve *Kriton* istisna tutulacak olursa, diğer bütün Sokratik diyaloglarda bir ahlaki değer ya da erdem tartışılır. *Menon*'da erdemin bizatihi kendisi, *Devlet*'in birinci kitabında adalet, *Kharmides*'te ölçülülük, *Lakhes*'te cesaret, *Lysis*'te dostluk, *Hippi-*

as'ta ise güzellik ele alınır. *Euthyphron*'da tanımlanmaya çalışılan erdem ya da değer dindarlıktır.

Diğer Sokratik diyaloglarda olduğu gibi, *Euthyphron*'da da Sokrates, karşısına ilgili erdem ya da konuyu en iyi bildiğine inandığı bir kimseyi alır. *Euthyphron*'da bu kişi, Sokrates'in dindarlığın ne olduğunu iyi bildiğini düşündüğü Euthyphron'dur. Sokrates, bildiğini sanan ama sadece birtakım sanılara veya malumat kırıntılarına sahip olan, bilgisi varsa bile bunu temellendiremeyen kimselere uyguladığı çürütme yöntemini, burada da dindarlığı çok iyi bildiğini düşünen ve babasını dinsizlikle itham edip mahkemeye vermeye hazırlanan Euthypron'a uygular.

Eser boyunca, Sokratik yöntemin bütün hususiyetlerine, en ince mantıksal ayrıntılarına tanık olmanın yanı sıra onun meşhur ironi ya da alayını da görürüz. Diğer Sokratik diyaloglarda olduğu gibi, burada da Sokrates kendisine yöneltilen dinsizlik suçlaması karşısında, bu konuda hemen hiçbir şey bilmediğini söyleyerek, güya dindarlığın ne olduğunu öğrenip kendisini savunabilmek adına Euthyphron'dan dindarlığı kendisine tanımlamasını ister. Bir bilgisizlik maskesi takınırken, karşısındakini yücelttikçe yüceltir; başarısızlıkla karşılaştığı her seferinde onu gayrete geçirir. Bu süreçte bir yandan da muhatabının zihnine bir *katharsis* uygular ve onun kafasındaki darmadağınık ve temellenmemiş düşünceleri ayıklar. Eser *aporia* ile yani konuyu çok iyi bildiğini sanan Euthyphron'un kafasının tümden karışmasıyla, onun ne yapacağını bilememe haline gelmesiyle sonuçlanır. Bu yüzden *Euthyphron* aynı zamanda aporetik bir diyalog olarak geçer. Nitekim diyaloğun sonunda Euthyphron adeta Sokrates'in yanından kaçarak uzaklaşır.

Eserin Kaleme Alınış Tarihi

Esere konu olan olayla ilgili olarak, Platon yorumcuları arasında tam bir mutabakat vardır. Yani, diyaloğun iki karakterinin, arkhont Basileus'la görülecek işleri olması dolayısıyla dini davalara bakan kuruluşun önünde karşılaşmaları, çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre, fiilen gerçekleşmiş bir olaydır.[1] Söz konusu olay, Sokrates'in mahkemesinden hemen önce, MÖ 399 yılında geçmiştir.

Eserin çıkış noktasını oluşturan karşılaşmanın tarihi ve gerçekliği konusunda Platon yorumcuları arasında oluşan fikir birliği, Platon'un ilgili olayı ve Sokrates ile Euthyphron arasında geçen tartışmayı anlattığı diyaloğu ne zaman kaleme aldığı konusunda devam etmez. Başka bir deyişle, eldeki bütün veriler, yani diyaloğun kurgusu, üslubu ve içeriği, onun bütünüyle Sokratik bir diyalog olduğunu gözler önüne sermekle birlikte, yorumcular, eserin Platon tarafından ne zaman kaleme alındığı konusunda bir fikir birliği içinde olmaktan uzaktırlar.[2] Bunun da en önemli nedeni, Sokrates'in diyalog içinde, *eidos* ve *paradeigma* sözcüklerini kullanmış olmasıdır. Öz ve yetkin örnek anlamına gelen bu sözcüklerin kullanılmasını bütünüyle Platonik bir öğreti olan İdealar öğretisine yapılan göndermeler olarak okuyan bazı Platon yorumcuları, eserin Platon tara-

1 Basileus, kamu davalarına, özellikle de dinle ilgili davalara bakan resmi görevlidir. Bkz., Burnet, J., *Plato's Euthyphro, Apology of Socrates and Crito*, Oxford University Press, Oxford, 1970, s. 2.

2 Eserin yazılış tarihi üzerinde duran yorumcuların görüşleriyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için, bkz., Guthrie, W. K. C., *History of Greek Philosophy*, vol. 4., *Plato: The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, s. 101-102.

fından gençlik döneminden kendi öğretilerini ortaya koymaya başladığı olgunluk dönemine geçiş sırasında, yani *Protagoras*, *Gorgias*, *Menon* ve *Phaidon* gibi eserleri kaleme aldığı sırada yazmış olduğunu söyler. Ama pek çok Platon yorumcusu da diyalogun, her yönüyle Sokratik bir diyalog oluşuna dönük deliller sunarak, Platon'un yazarlık kariyerinin hemen başında kaleme alınmış olduğunu iddia eder. Bu grup içinde yer alan bazıları, eserin Sokrates'in mahkemesinin hemen ardından kaleme alındığını belirtirken, bazıları da eserin yazılış tarihi olarak 395 veya 396 yılını verirler. Daha tedbirli olan bir kısım Platon yorumcusu ise diyaloğun Platon tarafından otuzlu yaşlarını sürerken yazıldığını bildirir.

Diyaloğun Konusu ve Karakterleri

Yine diğer pek çok Sokratik diyalogda olduğu gibi, *Euthyphron*'da da diyaloğu oluşturan iki ana karakter vardır. Bunlardan birincisi, elbette Sokrates'tir. İkinci kişi ise diyaloğa Platon tarafından adı verilen Euthyphron'dur. Bu iki adam, Sokrates'in önderliğinde, dindarlık (*eusebeia*) konusu üzerine, dindarlığı tanımlamaya, neyin gerçekten dini olduğunu belirlemeye yönelik bir tartışmaya girişirler. İki karakter arasındaki derin farklılığın izi, pek çok nokta bir tarafa bırakılarak, din ve dindarlık karşısında takınılan tavır bakımından sürülebilir.

Euthyphron, Sokrates'le karşılaştığı kuruma, kölesinin ölümüne istemeden sebebiyet veren babasının aleyhine dava açmak için gelmiştir. Euthyphron'u bu şekilde hareket etmeye sevk eden en önemli neden, onun adam

öldüren biriyle, bu babası dahi olsa, aynı evi paylaşarak dini açıdan lekelenmeye (*miasma*) maruz kalmak istememesidir. Bu noktada, antik Yunan'da adam öldürmenin, katile, ailesine ve hatta ölen insanın ailesine, bu ikinci ailenin ölümün intikamını almak amacıyla gerekli her şeyi yapana kadar, bir "dini leke" getirdiğine inanıldığını söylemek gerekir.[3] Öte yandan Yunan'da, kasten adam öldürme ile kaza eseri veya meşru müdafaaya dayalı adam öldürme arasında bir ayrım gözetilmemekteydi. Söz konusu cinayet veya adam öldürmenin yol açtığı dini lekeden kurtulmanın tek yolu da ya Euthyphron'un yaptığı şekilde kovuşturma istemek veya cezalandırılmayı talep etmek ya da Apollon'a kurban verme, adakta bulunma benzeri birtakım dini arınma eylemleri içine girmekten geçiyordu.

Sokrates ile Euthypron arasındaki tartışmanın geçtiği dönem, yani beşinci yüzyılın son çeyreği, hukukun ve hukukun gerisindeki temel fikirlerin, daha rasyonel ve uygar bir doğrultuda değişime uğradığı bir döneme karşılık gelmektedir. Fakat başka şeyler yanında dinin de önemli ölçüde rasyonalize edildiği bu geçiş döneminde, "batıl" birtakım itikatlara karşılık geldiği söylenebilecek eski dini inançlar da bir şekilde varolmaya devam etmiştir. Euthyphron, işte böyle bir dönemde, eski ya da geleneksel dini inançları büyük bir güçle savunmaya devam eden muhafazakâr bir kimseyi temsil etmektedir. Hatta babasını mahkemeye veren davranışını temellendirmek amacıyla, "Zeus'un, oğullarını haksız bir şekilde yiyen babasını zincire vurduğunu, Zeus'un babasının da kendi babasını benzer

3 Bkz., Guthrie, W. K. C., *a. g. e.*, s. 109.

nedenlerden dolayı sakatladığını"[4] örnek vermesine bakılırsa, onun bu noktada Yunan çoktanrıcılığına bütün varlığıyla inanan, alabildiğine muhafazakâr birini temsil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Aslında Euthyphron, tanrıların hoşuna giden şeyin dini veya dindarca olduğunu söylerken, Yunan halkının büyük bir çoğunluğunun inanışını tekrarlamakta, onların dini pozisyonuna hayli yakın bir konumda bulunmaktaydı. Antropomorfik çoktanrıcılığa yönelik güçlü inancın hâlâ hüküm sürdüğü böyle bir çağda, tanrıların, lütufları isteklerinin yerine getirilmesine bağlı olan kaprisli varlıklar olarak düşünülmesi ve dini görev ya da ibadetlerin de önce tanrıların hoşuna giden veya onların istedikleri şeyi tespit edip bunu onlara sunmaktan, yani Sokrates'in de işaret ettiği şekilde[5] bir tür ticari alışverişten oluşması, fazlasıyla anlaşılır bir şeydir.

Diyaloğun diğer karakteri olan Sokrates, böyle bir din anlayışına, geleneksel inançları aynen koruyan Euthyphron'a karşı oldukça rasyonel veya ahlaki boyutuyla seçkinleşen bir din anlayışının savunuculuğunu yapan biri olarak alınabilir. Nitekim Sokrates, Euthyphron'un dindarlığı insanlarla tanrılar arasındaki bir tür alışveriş olarak gösteren dindarlık tanımını reddedip, dindarlığın ölçüsünü tanrıların iradesinden bağımsız hale getirir. Dindarlığın doğruluk veya adaletin (*to dikaion*) bir parçası olduğunu söylemek suretiyle, söz konusu standart ya da ölçütün ahlaki bir standart olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer.

4 Bkz., *Euthyphron* 6a.

5 Bkz., *Euthyphron* 14a.

Diyaloğun Mantıksal Yapısı

Euthyphron, altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, giriş bölümüdür.[6] Giriş bölümünde karakterler tanıtılır ve eserin konusu hakkında genel bir fikir verilir. Euthyphron'un şaşkınlığından da anlaşılacağı üzere, pek çok insan tarafından anlaşılması veya kabul edilmesi kolay olmayan bir itham söz konusudur ve onunla ilgili olarak yakın bir zaman için "dinsizlik" suçlamasıyla mahkeme açılacaktır. Sokrates, söz konusu mahkeme tebligatını almak üzere geldiği kurumda, aynı şekilde "dinsizlik" suçu işlediği gerekçesiyle babasını mahkemeye vermeye gelen Euthyphron ile karşılaşır. Sokrates, görünüşte kendisine yöneltilen suçlamadan yakayı sıyırabilmek için aradığı ilahiyat doktorunu veya hocasını bulmuştur. Bu yüzden, ondan "dindarlığın" ne olduğu konusunda kendisini aydınlatmasını talep eder. Sokrates, bu talebinin bir ifadesi olarak da giriş bölümünün sonunda, "her eylemde bir ve aynı kalan, her zaman kendi özsel formuna sahip olan dindarlığın ne olduğunu" sorar.[7]

İkinci bölüm,[8] Euthyphron'un dindarlığı tanımlamaya yönelik ilk teşebbüsünden oluşur. Euthyphron, hiç düşünmeden dindarlığın, kendisinin yaptığı şey olduğunu söyler. Buna göre, dindarlık, ister adam öldürmek yoluyla isterse kutsal bir şeye saygısızlık yapmak suretiyle gerçekleşsin, kim olduğuna bakmaksızın, dini bir suç işleyenin peşine düşmektir.[9]

6 Bkz., *Euthyphron* 2a-5d.
7 *Euthyphron* 5d.
8 *Euthyphron* 5d-6e.
9 *Euthyphron* 5d-e.

Yine aynı bölüm içinde, Sokrates'in bu tanıma yaptığı itiraz yer alır. Söz konusu itiraz, bize Sokrates ve/veya Platon'dan gelen ilk mantık dersini ihtiva ettiği için önemli bir itirazdır. Tanımdan nesne tanımını veya özsel tanımı anlayan özcü Sokrates ve dolayısıyla Platon, bir şeyin özünü veren nesne tanımıyla, işaret ederek ya da gösterilerek yapılan tanımı veya gerçek tanımla örneği, yani dindarlığı tanımlamakla dindarlığa ilişkin örnek vermeyi, birbirine karıştırdığını göstererek Euthyphron'a itiraz eder.[10]

Buna göre, dini veya dindarca olduğu düşünülen pek çok davranış gösterilebilir. Ama Euthyphron, burada yapmış olduğu gibi bunların birini değil, tümünü ortaya koyup dini olan bütün davranışları tüketse bile onların hepsine ortak olan özü, özsel formu, temel karakteri bulup çıkartamadığı sürece, dindarlığı tanımlamış olmayacaktır. Dolayısıyla, örnekler, bir başlarına dindarlığı belirleyen özü ortaya koyamaz. Tanımın genel bir nesne tanımı olması, bütün dinsel davranışlarda, değişmeden bir ve aynı kalan özü ortaya koyması gerekmektedir. Sokrates, söz konusu teknik ya da mantıksal noktayı gözler önüne serdikten sonra, "bütün dindar eylemleri dini kılan ve hepsine birden aynı adın verilmesini sağlayan o biricik özün ne olduğu" sorusunu yineler.

Üçüncü bölüm,[11] Euthyphron'un ikinci dindarlık tanımıyla Sokrates'in söz konusu tanımı da çürütmesinden oluşur. Söz konusu tanım, bu kez "dindarlığın tanrıların

10 Cevizci, A., *Platon'un Sokratik Diyaloglarında Yöntem* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1982, s. 10.

11 *Euthyphron* 6e-11e.

hoşuna giden şey olduğunu"[12] belirtir. Sokrates'in tanıma itirazı, çift yönlü bir itirazdır. İtirazın birinci bölümünde dini ve ahlaki konularda, tıpkı insanlar arasında olduğu gibi, tanrılar arasında da anlaşmazlık olabileceğine, dolayısıyla hepsinin birden hoşuna giden şeyleri bulmanın zorluğuna işaret eder.[13] Aslında burada Euthyphron'a bir anlamda tuzak kuran[14] Sokrates, bir yandan da dindarlığı daha rasyonel bir temele oturtma, ona dini bağlamda da doğru eyleme noktasında bilgisizliğini gösterme amacı güder. Çünkü Euthyphron dindarlığı tanımlamaya kalkışırken, eylemini tasvip edeceklerini düşünerek tanrılara başvurmakla, daha baştan çelişkiye düşme riskini göze almıştır. Sokrates itirazında işte bu hususu göstermek ister. Tanrıların, neyin haksız adam öldürme olup neyin olmadığı üzerinde birleşseler bile, dindarlığı ilgilendiren herhangi bir eylemde, dahası bir bütün olarak ahlaki konularda anlaşmazlığa düşmeleri, Euthyphron'un dindarlık tanımını çürütmeye fazlasıyla yeter.

Vahiy tecrübesinin ve kutsal kitabın olmadığı bir politeizm çağında, muhatabına dindarlığı tanımlama noktasında tanrılardan medet ummasının yanlışlığını veya yararsızlığını göstermek isteyen[15] Sokrates'e göre, insanlara gerek eylemlerinde gerekse eylemlerinin temelinde bulunmak durumunda olan ilkelerin bilgisine ulaşma sürecinde, kendilerinden başka hiç kimse yardım edemez.

12 *Euthyphron* 6e-7a.

13 *Euthyphron* 7b-8e.

14 Bkz., Geach, P. T., "Plato's Euthyphro: An Analysis and Commentary", *Monist*, 50 (1960), s. 375.

15 Bkz., Anderson, A., "Socratic Reasoning in *Euthyphro*", *Review of Metaphysics* (1969), s. 467.

Sokrates'in itirazının ikinci bölümü, bundan da önemli olan başka bir mantıksal hususa değinmekten oluşur. Buna göre, tanrılarla insanlar arasındaki muhtemel anlaşmazlıkları her şeye rağmen bir tarafa bırakmaya karar veren Sokrates, son tanımı "dini olanın tüm tanrıların hoşuna giden"[16] olduğunu söyleyerek yeniden ele alır ve Euthyphron'la dini olanın dini olduğu için tanrıların hoşuna gittiği, tanrılarca sevildiği konusunda mutabakata varır. Fakat Sokrates bu noktada dindarlığın veya dini olanın dini oluşunu belirleyen öğenin, onun tanrılar tarafından sevilmesi veya takdir edilmesi olmadığını söyler. Dini olanın dini olmaklığı, dini olanın kendisine, onun özüne bağlıdır. Buna göre bir şey, tanrılarca sevildiği için değil, dini olmaklık onun özünde bulunduğu için dini olabilmektedir. Bu yüzden Sokrates'le Euthyphron'un tanrıların dini olanı sevmeleri veya takdir etmeleri üzerinde anlaşmış olmaları, tanrıların sevdikleri veya takdir ettikleri her şeyin dini ya da dine uygun olmasını gerektirmez.

Sokrates işte bunu veya Euthyphron'a düştüğü yanlışı göstermek için etken ve edilgen çatı ayrımından faydalanır. Felsefeye veya mantıksal düşünceye ilk kez Sokrates ve/veya Platon tarafından dahil edilen[17] söz konusu ayrım veya çözümleme yöntemine göre, bizler "taşınan ile taşıyan", "sürülen ile süren", "görülen ile gören" arasında bir ayrım yaparız. Zira bunlarda ortaya çıkan iki şey birbirinden farklıdır. Aynı ayrım, "sevilen ve seven" için de geçerlidir. Sokrates, bu bağlamda çok haklı olarak, "taşınan bir

16 *Euthyphron* 9d-e.

17 Lutoslowski, W., *The Origin and the Growth of Logic in Plato's Thought*, Oxford University Press, London, 1905, s. 200 ve Guthrie, W. K. C., *a. g. e.*, s. 112.

şeyin birisi onu taşıdığı için taşınan", "sürülen bir şeyin bir kimse onu sürdüğü için sürülen", "görülen bir şeyin de birisi onu gördüğü için görülen bir şey olduğunu" söyler. Söz konusu üç durumda da ortak olan şey, bir sonuç veya etkinin ortaya çıkmasıyla birlikte bir şeylerin etkilenmiş olmasıdır. Bununla birlikte bunlardan her birinde önce neden ortaya çıkar ve onu bir sonuç izler. Bu durum, hiç kuşku yok ki "sevilen ve seven" için de geçerlidir. Buna göre, aynı durum ya da ilişki tanrıların bir şeyi sevmelerine veya takdir etmelerine uygulanırsa, tanrılarca sevilen bir şeyin, tanrılar onu sevdiği için tanrılar tarafından sevilen bir şey olduğu görülür. Demek ki Euthyphron'un yaptığı gibi, dindarlık veya dini olan tanrılarca sevilen şeye eşitlenirse, buradan "dini olanın tanrılarca sevildiği için dini olduğu" sonucu çıkar. Bu sonuç da Euthyphron ile Sokrates'in üzerinde mutabakata vardıkları tanım ya da düşünceden tamamen farklıdır. Gerçekten de onların birlikte kabul ettikleri tanımda dini olan neden, tanrılarca sevilme ise sonuç iken, varılan bu son noktada sevilme neden, dini olan da sonuç olmaktadır.[18]

Sokrates ve/veya Platon, üçüncü bölümün kalan kısmında,[19] mantık açısından oldukça büyük bir önem taşıyan iki hususa daha dikkat çeker. Bunlardan birincisi öz (*ousia*) ile araz veya ilinek (*pathos*) arasındaki ayrımdır.[20] Euthyphron'dan kendisine dindarlığın özünü verememesi fakat yalnızca onun, bir şekilde veya her nasılsa sahip olduğu, olmadığı zaman kendisinin ortadan kalkmadığı bir

18 *Euthyphron* 9e-10a.
19 *Euthyphron* 11a-e.
20 *Euthyphron* 11a.

araz ya da ilineğine (tanrıların hoşuna gitme özelliğine) işaret etmesi nedeniyle yakınan Sokrates'in eserde yaptığı bu ayrım, yorumculara göre,[21] düşünce tarihinde ilk kez yapılmaktadır. Bir şeyin, nesne tanımında ortaya konmak veya ifade edilmek durumunda özüyle ona geçici olarak veya her nasılsa ait olan ve dolayısıyla tanımında geçmeyen arızi özellikler arasındaki bu ayrım, klasik mantık açısından temel olup, bir süre sonra Aristoteles tarafından çok daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

Burada[22] gündeme gelen ikinci çok önemli ayrım, cins ile tür arasındaki ayrımdır veya Platon tarafından ifade edildiği şekliyle, "bütün-parça" veya "cins-tür" ayrımıdır. Buna göre Sokrates, diyaloğun veya tartışmanın bu bölümünde Euthyphron'a tümel olumlu önermelerin döndürebilir veya dönüştürülebilir olmadığını anlatma amacı güder.[23] Sözgelimi bütün köpekler hayvandır ama bütün hayvanlar köpek değildir. Bunun da nedeni burada geçen iki sınıfın birbiriyle örtüşmemesidir. Euthyphron'un tanımını kullanacak olursak "dini olan her şey tanrılarca sevilir ama tanrılarca sevilen, takdir edilen her şey dini değildir". Çünkü tanrılar, dini şeyler veya dindar eylemler yanında başka pek çok şeyi daha sevip takdir ederler.

Bu durum bizi hemen cins ve tür düşüncesine veya Platon'un diliyle, bütün-parça ilişkisine götürür ve bir nesne tanımı veya özsel tanım ortaya koymanın hemen eşiğine taşır. Buna göre, burada tanımlanacak şey, tür ya da konunun, üyesi olduğu daha büyük veya genel sınıf tespit edi-

21 Bkz., örneğin Guthrie, W. K. C., *a. g. e.*, s. 109.

22 Bkz., *Euthyphron* 11e ve devamı.

23 Guthrie, W. K. C., *a. g. e.*, s. 113.

lip onun üzerinde anlaşmaya varılır; bunun ardından, o şey ya da türü, aynı cins içinde yer alan diğer türlerden ayıran türsel ayrım belirlenir. Platon'un da burada gösterdiği üzere, yalnızca bir tür, yani ilgili şeylerin, eylemlerin veya niteliklerin sınıfı, bireysel şeyleri oldukları şey yapan biricik form tanımlanabilir. Sadece türlerin tanımlanabileceğini, bölünemez olan türleri (*infima species*) meydana getiren bireylerin tanımlanamayacağını, bir bireyi aynı tür içinde yer alan diğer bireylerden ayıran bir tanımın söz konusu olamayacağını bildiren Platon'un ortaya koyduğu söz konusu mantıksal husus, onun gerçeklik anlayışını veya İdealar kuramını belirleyen en önemli hususlardan biri olarak karşımıza çıkar. Buna göre, sadece tanımlanabilir olanın bilinebileceğini, başka bir deyişle bilginin konusunun değişen tikeller veya bireyler değil, tümeller olduğunu düşünen Platon, bilginin konusu veya nesnesini gerçekliğe eşitleyerek, gerçekten var olanın İdealar ya da tümeller olduğunu öne sürecektir.

Eserin dördüncü bölümü,[24] bir önceki bölümde ele alınmaya başlanan cins-tür veya bütün-parça ilişkisi üzerinde durulmaya devam edildiği ve Euthyphron'un bu temel üzerinden dindarlığı yeni baştan tanımlamaya çalıştığı bir bölümdür. Dini, ahlakla ilişkilendirme gayreti sarf eden Sokrates'e göre, dini olan (*to hosion*) doğru ya da adil olanın (*to dikaion*) bir parçasıdır. Bunlardan adaletin kapsamı daha geniştir.[25] Başka bir deyişle, dini olan adildir fakat bu tümel önerme döndürülemez veya tersine çevrilemez; yani adil olan her şey dini olmayabilir.

24 *Euthyphron* 12a-14a.

25 Cevizci, A., *a. g. e.*, s. 13.

Euthyphron işte buradan hareketle, adaleti ikiye ayırır: Tanrılara gösterilen hizmet ya da bakım (*therapeia*) ile insanlara gösterilen bakım. Ona göre, bunlardan sadece birincisi dindarlığı meydana getiren şeydir. Bu ikisini aslında birbirinden ayırmayan, yani bir insanın, başka insanlara karşı olan görev ve sorumluluklarını yerine getirmeden, onlara karşı adil davranmadan tanrılara karşı olan sorumluluklarını yerine getirebilmesinin pek anlaşılır olmadığını savunan Sokrates, yine de bunu pek dert edinmeyip, tanımı incelemeye geçer ve onu en nihayetinde, kurduğu bir analoji yoluyla saçmaya indirger.

Nitekim Sokrates, şöyle sorar: Acaba Euthyphron'un sözünü ettiği bakım, at ya da köpek bakımı gibi, yöneldiği objesini daha iyi kılmayı amaçlayan bir bakım mıdır? Yani, insan dini sorumluluklarını yerine getirerek kendilerine hizmet etmek suretiyle tanrıları, diğer örneklerde olduğu gibi, daha iyi kılmaya mı çalışır? Buna şiddetle itiraz eden Euthyphron, tanrılara gösterilen hizmet ya da bakımla kölenin efendisine hizmet etmesi şeklinde gerçekleşen bakımı kast ettiğini söyler.[26] Sokrates, işte bu noktada, sıklıkla yaptığı üzere, sanatlarla kurulan analojiden hareketle, hekimin hizmetinin hastalarına yararına, gemi ustalarının hizmetinin gemi yapımına, inşaat ustalarının hizmetinin ev yapılmasına hizmet ettiğini söyleyerek, söz konusu üç örnekte hizmetin bir fayda ya da üretimle sonuçlandığını bildirir. İnsanların tanrılara sundukları hizmetin sonucunda nasıl bir yarar ya da üretim söz konusu olur? Açık bir saçmalığa işaret eden bu soruyla birlikte, üçüncü dindarlık tanımı da çürütülmüş olur.

26 *Euthyphron* 13a-d.

Beşinci bölümde[27] ise Sokrates'in bilumum teşviklerinin ardından Euthyphron'un dördüncü ve sonuncu tanımı gelir. Onun bu tanımı, dindarlığın "bir tür dua etme ve tanrılara kurban sunma sanatı" olduğunu ifade eder.[28] Sokrates için söz konusu dua ve kurbanların, insan tarafında tanrılara dönük birtakım istek ve taleplerin sonucu olduğunu göstermek ve dolayısıyla dindarlığı insanlarla tanrılar arasındaki ticari bir alışverişe eşitlemek zor olmaz. Bu alışverişten yarar temin etmeye çalışanlar ise elbette insanlardır. Çünkü tanrıların, tanım gereği, hiçbir şeye ihtiyaçları yoktur.[29]

Bu noktaya ulaştıktan sonra, tanımın yol açtığı geriye gidişi veya ihtiva ettiği fasit daire ya da kısırdöngüyü göstermek, Sokrates açısından daha da kolay olur. Sokrates, tanrılara edilen duaların, sunulan kurbanların ne işe yaradığını sorar. Muhatabı Euthyphron cevaben, söz konusu dua ve kurbanların tanrılara gösterilen saygının emareleri, onlara yapılan kulluğun göstergeleri ve tanrıların hoşuna gitmek için yapılan işler olduğunu söyler.[30] Sokrates de dindarlığı ahlaktan ayıran bu bağnaz[31] fakat bir o kadar da saf adama bu son tanımın "dini olanın tanrıların hoşuna giden şey olduğunu" bildiren, daha önce çürütülen ikinci tanımla aynı olduğunu gösterir.[32] Bir kısır döngü içinde kalarak, başladıkları yere dönmüşlerdir.

Diyaloğun son bölümünde[33] Sokrates ironinin veya alayın dozunu biraz daha artırır. Sokrates, Euthyphron'u, bu

27 *Euthyphron* 14a-15c.
28 *Euthyphron* 14a-c.
29 *Euthyphron* 14d-e
30 *Euthyphron* 15a.
31 Bkz., Taylor, A. E., *a. g. e.*, s. 155.
32 *Euthyphron* 15b
33 *Euthyphron* 15c-16a.

kez biraz daha güçlü bir biçimde, eskilerin mantıksal sıkıntılarından bağımsız yeni bir dindarlık tanımı ortaya koymaya teşvik eder. Ama bunlar nafile çabalardır. Euthyphron, tartışma ya da muhabbet mahallinden süratle uzaklaşır, adeta kaçar. Euthyphron üzerinden, insanların pek çok konuda, ama özellikle ahlaki ve dini meselelerde gerekli bilgiden yoksun olduklarını, böyle bir yoksunluk içinde olmakla beraber ahkam kestiklerini, hatta bununla da kalmayıp başka insanları yok etmeye kalkıştıklarını gösteren Sokrates, Euthyphron'a eşsiz bir entelektüel sınama temin etmiş, hayatı boyunca unutamayacağı bir ders vermiş ve ona bilgisizliğini itiraf ettirmiştir. Artık ondan, eksiğini kapaması, babasını dinsizlik suçu işlediği gerekçesiyle mahkemeye vermezden önce, gerçek dindarlığın ne olduğunu öğrenmesi beklenir. Son bölümde çizilen Euthyphron portresinden de kolayca çıkartılabileceği üzere, bu gerçekleşmesi muhtemel bir beklentiye benzemez. Bilgi açığı kapanmasına kapanır ancak dogmatizm ve fanatizm pek ortadan kalkacağa benzemez. Euthyphron, çok muhtemeldir ki genel insanlık resmine uygun olarak, bilmeden, anlamadan, anlamaya çalışmadan, ama her şeyi çok iyi bildiğini sanarak, kesip biçme veya vurup kırma yolunu seçecektir. Bu da bize Atina'da bir ahlaki reformu hayata geçirme çabası içine giren Sokrates'in bir başka yönünü veya onun eğitimde esas olarak gençlere yönelmesinin temel nedenini verir.

Ahmet Cevizci
Ocak 2011

EUTHYPHRON[1]

1 Çeviride *Plato Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo* (translated by Harold North Fowler), Classical Loeb Library, 1999 künyeli yapıt temel alınmıştır. Özel isimlerin yazılımında Eski Yunancaları esas alınırken, Yunanistan, Yunan gibi Türkçeye yerleşmiş olan isimler metnin okunuşunda akıcılık sağlamak amacıyla Türkçeleştirilerek ifade edilmiştir.

EUTHYPHRON: Sokrates! Ne oldu da Lykeion'daki[2] konuşmaları bırakıp buraya geldin? Yoksa senin de benim gibi davan mı var? Buna bir türlü inanamıyorum. 2a

SOKRATES: Euthyphron benimkine Atina'da dava denmez. Bunun tam adı ağır suçtan ötürü takibat.

EUTHYPHRON: Ne diyorsun Sokrates? Seni suçlayan mı var? Birinin seni suçlayacağına inanamıyorum. b

SOKRATES: Doğru.

EUTHYPHRON: Demek biri seni suçluyor.

SOKRATES: Evet.

EUTHYPHRON: Kim o?

SOKRATES: Euthyphron tam olarak tanımıyorum. Sanırım genç ve tanınmamış birisi olduğundandır. İsmi Meletos. Pittheus'danmış. Oralarda yaşayan düz saçlı, seyrek sakallı ve kartal burunlu bir Meletos[3] tanıyor musun?

2 Lykeion kelimesi Eski Yunancada kutsal orman anlamına gelmektedir. Atina yakınlarında bir dinlenme yeri olan Lykeion'da daha sonraları Aristoteles kendi okulunu kurmuştur.

3 Meletos, aslında Sokrates'i suçlayan, onu "gençleri baştan çıkarma ve dinsizlik" suçuyla itham eden üç kişiden biridir. Diğer iki kişi onu destekleyenler (*sunegoroi*), Lykon ve Anytos'tur. Başka bir deyişle, resmi davacı, yani Sokrates'ı mahkemeye getiren iddianameyi hazırlayan, gerekli bütün hukuki işlem ve formaliteleri yerine getiren kişi Meletos'tur (Bkz., Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol. III, *The Fifth Century Enlightenment*, /..

c EUTHYPHRON: Yok tanımıyorum, ama bu adam seni neyle suçluyor Sokrates?

SOKRATES: Neyle mi? Bence ağır bir suç. Açıkçası bu genç yaşında böyle konuları bilmesi garip. Söylediğine göre bu adam delikanlıların nasıl baştan çıkarıldıklarını ve bunları yapanların kimler olduklarını biliyormuş. Sanırım bilge bir adam kendisi. Şu cahil halimle onun gibi gençleri baştan çıkardığımı iddia etmiş. Aynı annesine şikâyet eder gibi kalkıp beni devlete şikâyet ediyor.
d Ancak bence bu adam siyaset işlerine nereden başlanması gerektiğini biliyor. Çünkü siyaset işleri gençlerin eğitilmesiyle başlamalıdır. İyi bir çiftçi de ilk önce körpe fidanlarla sonra ağaçlarla
3a ilgilenir. Meletos da iddiasına göre ilk önce büyüme çağındaki bu gençlere zarar verenleri ortadan kaldırmakla işe başlamak istiyor. Bundan sonra eminim ki yaşlılarla uğraşacak ve böylece kente en büyük iyiliği yapmış olacak. Konuya bu

../.Cambridge University Press, Cambridge, 1969, s. 381). Sokrates, meşhur savunmasında Meletos'un esas itibarıyla bir piyon olduğunu veya resmi suçlayıcı olsa bile gerçek bir suçlayıcı olmadığını, onu esas harekete geçirenin Anytos olduğunu, hatta Anytos olmasaydı Meletos'un böyle bir işe muhtemelen kalkışmayacağını, Sokrates *Savunma*'nın daha başlarında ima eder (Bkz., Platon, *Sokrates'in Savunması* (çev. ve yorum Cevizci, A., Sentez Yayınları, Bursa, 2008, s. 9-10). Kaynaklar, Meletos'u Atina'yı dinsizlikten ve dinsizlerden arındırmaya ant içmiş bir yurtsever gibi göstermektedir. Nitekim Meletos'un Sokrates'e açmış olduğu davanın, onun tarafından açılmış ikinci dinsizlik davası olduğunu, aynı yıl içinde Andosides isimli bir şahsa karşı da aynı dinsizlik suçlamasıyla dava açmış olduğunu belirtirler. Bu uğurda, hukuk dışı yollara da başvurmaktan çekinmeyen Meletos, Salamisli Leon'un adaletsiz bir biçimde tutuklanması işine de bulaşmış biridir. (Bkz. Brickhouse, T. C.; Smith, N. D., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Trial of Socrates*, Routledge, New York, 2004, s. 77.)

kadar doğru bir yerden başladığına göre sonunu iyi bitirmesi beklenir.

EUTHYPHRON: Ben de öyle olmasını isterim Sokrates, yalnız işlerin sarpa sarmasından çekiniyorum. Fakat bence sana kötülük yapmak devlete kötülük yapmak demektir. Meletos senin gençlerin ahlakını bozmak için ne yaptığını söylüyor? b

SOKRATES: Sevgili dostum, saçma sapan işler yapıyormuşum. İnsan ilk defa duyduğundan şaşırıyor. Söylediklerine bakılırsa yeni tanrılar ortaya çıkarıyormuşum, bir de bunun üzerine eskileri tanımıyormuşum.

EUTHYPHRON: Anlıyorum Sokrates. Sen her zaman içinden bir ses geldiğini söylersin, sanırım Meletos bundan şikâyetçi.[4] Seni din konusunda yenilikler yapmakla suçluyor ve bu suçlamalarını mahkeme önüne getiriyor. Çünkü halkın böylesi suçlamalara ne kadar kolayca kandığını biliyor. Ben de toplantılarda din konusundan bahsedip, bazı şeyleri önceden haber veririm. Bu yüzden adım deliye çıktı, benimle alay ediyorlar. Ancak önceden söylediklerimin hepsi doğru çıkar. İşte bu nedenle Meletos gibi adamlar bizi kıskanırlar. Lakin onları ciddiye almamalıyız, onlara karşı direnmeliyiz. c

4 Bu, Sokrates'in zaman zaman sözünü ettiği, ona kimi durumlarda varlığını hissettiren içsel ve kutlu bir ses olan *daimon*dur. Bu deruni ses, ilahi işaret veya manevi bir rehber olup, Sokrates'in irrasyonel veya mistik yönünü anlatır. Sokrates'in çok ciddiye aldığı bu deruni, ilahi işaret veya mesaj, onun hayatında şimdiye kadar bütünüyle negatif bir işlev görmüş ve Sokrates'i kişisel olarak, kendisine zarar verebilecek iş ya da eylemlerden alıkoymuştur (Bkz., Platon, *Sokrates'in Savunması*, 31c-32a). *Daimon*, başkalarının, örneğin Meletos'un gözünde, Sokrates tarafından yaratılmış yeni bir tanrıdır.

SOKRATES: Euthyphron konu sadece alay etmekle kalsaydı sorun olmazdı. Ancak bildiğim kadarıyla Atinalılar kimin hangi konuda yetenekli olduğuyla ilgilenmezler. Eğer bildiklerini başkasına öğret-
d miyorsan sorun yaşanmaz, öğrettiğini anlarlarsa işte o zaman belki de kıskançlıktan dolayı, belki de başka nedenden dolayı öfkelenirler.

EUTHYPHRON: Atinalıların benimle ilgili duygularını tartmak gibi bir niyetim yok.

SOKRATES: Zaten Atinalılara göre sen bildiğini öğretmek istemeyen, dikkatli bir adamsın. Bense herkese dostça davranıyorum. Bundan dolayı Atinalıların karşılaştığım herkese bildiklerimi anlattığımdan ve bunun için para almayıp hatta dinlemek için üzerine para verdiğimi söylediğimde buna
e inanmalarından çekiniyorum. Sen kendinle alay ettiklerini söylüyorsun, bana da sadece aynısını yapsalar, yani mahkemede şaka yapsalar, benim için de eğlenceli olabilirdi. Ancak ya konuyu ciddiye alırlarsa? O zaman başıma gelecekleri ancak senin gibi kâhinler bilebilirler.

EUTHYPHRON: Sanırım bu konuda bir sorun yaşanmaz Sokrates. İkimiz de davamızı istediğimiz şekilde sonuçlandıracağız.

SOKRATES: Peki senin davan ne Euthyphron? Davacı mısın yoksa davalı mısın?

EUTHYPHRON: Davacıyım.

SOKRATES: Kimi dava ediyorsun?

4a EUTHYPHRON: Öyle bir adam ki bunu yapmak delilik gibi görünebilir.

SOKRATES: Neden? Uçan birisini mi kovalıyorsun?
EUTHYPHRON: Uçmak mı?.. O çok yaşlı bir adam.
SOKRATES: Kimmiş o?
EUTHYPHRON: Babam.
SOKRATES: Sevgili dostum! Öz babanı mı dava ediyorsun?
EUTHYPHRON: Evet.
SOKRATES: Şikâyetin ne? Nasıl bir suç işledi?
EUTHYPHRON: Adam öldürdü Sokrates!
SOKRATES: Herakles adına yemin ederim ki çoğu insan bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu anlayamaz. Sen bir karara vardığına göre bilgelik konusunda epey ilerlemişsin demektir. b
EUTHYPHRON: Evet Sokrates! Zeus adına yemin ederim ki bu konu bilgelikte epeyce ilerlemeyi gerektirir.
SOKRATES: Baban yakınlarınızdan birisini öldürdü herhalde. Yoksa bir yabancı için onu dava etmezdin değil mi?
EUTHYPHRON: Sokrates! Öldürülen kişinin yabancı mı yoksa yakın birisi mi olduğunu sorman, katilin öldürmeye hakkı olup olmadığını sorgulamaman bana komik geliyor. Eğer katilin öldürmeye hakkı varsa bir şey söylenemez. Ancak böyle bir hakkı c yoksa katil bizim evimizde yaşayıp aynı sofrada oturduğumuz birisi bile olsa şikâyet edilmelidir. Katil olduğunu bile bile onunla beraber yaşarsan ve dinin gereklerini yerine getirmezsen sen de en az katil kadar kirlenmişsin demektir. Öldürdüğü kişi benim hizmetimde çalışan birisiydi. Naksos'taki[5] toprağımızda ücretli olarak çalışıyordu.

5 Ege Denizi'nde yer alan bir ada.

Günün birinde sarhoş olmuş, hizmetçilerden birini boğazlayarak öldürmüş. Babam da olanları haber alınca ellerini ve ayaklarını bağlayarak onu bir çukura attırıyor. Daha sonra Atina'dan bir din bil-
d giininin yanına ne yapması gerektiğini öğrenmek için adam yolluyor. Ancak bağladığı adamı hiç düşünmüyor. Katil olduğunu düşündüğünden, adamın ölmesinden korkmuyor. Fakat beklemediği bir şey oluyor, adam açlık, soğuk ve iplerin etkisine dayanamıyor. Gönderilen haberci geri dönmeden ölüyor. Şimdi babamı şikâyet ettiğimden akrabalarım ve babam bana çok kızıyorlar. Hizmetçiyi babamın öldürmediğini, öldürse bile öldürdüğü kişinin katil olduğu için bunun önemi olmadığını söylüyorlar. Ayrıca bir oğlun babasını şi-
e kâyet etmesinin günah olduğunu da ekliyorlar. Sokrates! Onlar tanrıların kararlarına göre günah ve sevabın ne olduğunu bildiklerini sanıyorlar ama bilmiyorlar.

SOKRATES: Zeus adına yemin ediyorum Euthyphron! Her şeyin senin anlattığın gibi olduğunu kabul edelim. Yine de babanı suçlayarak günah işlemekten çekinmiyor musun? Tanrıların kararlarını, yasakladıkları ve emrettikleri şeyleri bu kadar iyi bir biçimde bildiğine mi inanıyorsun?

5a EUTHYPHRON: Evet Sokrates! Ben bu işleri iyi bilmeseydim bir işe yaramazdım. İşte o zaman Euthyphron ile herhangi bir adamın farkı olmazdı.

SOKRATES: O zaman eşsiz Euthyphron senin öğrencin olmam ve Meletos'u da buraya çağırıp davadan

önce anlaşmaya çalışmam yerinde olacaktır. Ona şöyle söylerim: "Ben her zaman tanrılarla ilgili konuları bilmeye önem verdim. Meletos! Mademki benim bu konularda saçma sapan işlerle uğraştığımı, olmayan şeyleri uydurduğumu iddia ediyor- b
sun, bak ben Euthyphron'un öğrencisi oldum. Meletos! Eğer Euthyphron'un bu konularda bilgin olduğunu kabul ediyorsan, konu üzerinde sağlam bir araştırma yaptığımı kabul et ve beni mahkemeye vermekten vazgeç. Yoksa ilk olarak hocam Euthyphron'dan davacı olmalısın. Kendisini, beni[m gibi], kendi öz babası [gibi] yaşlıları doğru yoldan çıkarmaya çalışmakla suçlamalısın. Çünkü dersleriyle beni, azarlamalarıyla da babasını yoldan çıkarmamış mıdır?" Ancak Meletos sözlerime inanmaz ve benim yerime seni yargılamak istemezse, yapabileceğim tek şey kendisine söylediklerimi mahkemede tekrarlamak olabilir.

EUTHYPHRON: Zeus adına yemin ederim ki Sokrates, c
eğer beni suçlamaya çalışsaydı mutlaka onun açığını bulurdum. Hâkimlerin de benden çok ona söyleyecekleri olurdu.

SOKRATES: Sevgili dostum! Bunu yapacağına eminim. Zaten bu nedenle öğrencin olmak istiyorum. Çünkü Meletos ya da başkalarının bunu anlamadığını biliyorum. Oysaki Meletos benim içime, öylesine derine girmiş ki her şeyi bildiğime inanmış ve beni din düşmanı ilan etmiş. Zeus adına biraz önce iyi bildiğini söylediğin şeyleri bana öğretmeni istiyorum. Gerek adam öldürme gerekse de diğer ko-

nularda dine uygun ve uygun olmayan eylemler nelerdir? Dine uygun olanlar her zaman kendisiyle aynı, dine aykırı olanlar da uygun olanların tersi midir? Dine aykırı olan dine aykırı kaldığı sürece kendisiyle aynı özü taşımaz mı?

EUTHYPHRON: Çok haklısın Sokrates.

SOKRATES: O halde, dine uygun ve uygun olmayan şeyler nelerdir?

EUTHYPHRON: Bence dine uygun olan şimdi başlayacağım şeydir. Yani bir cinayet işleyen, kutsal bir eşyayı çalan ya da buna benzer bir kötülük yapan kişi hakkında, o, anne, baba ya da her kim olursa olsun, en ufacık bir kuşku duymadan takibatta bulunulmasıdır. Bunları yapmamak ise dine uygun davranmamaktır. Dine göre bunun böyle olduğuna yönelik bir delilim var. Dikkatli ol! Bunu, suçlu kim olursa olsun yumuşamamak gerektiğini göstermek istediğimde hep anlatırım. İnsanlar tanrıların en iyi, doğru ve yücesinin Zeus olduğuna inanırlar. İnsanlar aynı zamanda Zeus'un oğullarını haksız bir şekilde yiyen babasını zincire vurduğunu, Zeus'un babasının da kendi babasını benzer nedenlerden dolayı sakatladığını da bilirler. Ama aynı insanlar babam haksızlık ettiği için onu dava ettiğimden dolayı bana kızıyorlar. Tanrılar için suç olmayan bir şeyi benim için suç sayarak nasıl bir çelişkiye düştüklerini görüyorsun.

SOKRATES: Sevgili Euthyphron! Belki benim tanrılarla ilgili bu türden şeylere inanmamam şikâyet edilmeme neden olmuştur. Belki kimileri bu

yüzden günah işlediğimi öne sürüyorlar. Bu konuları iyi bildiğinden dolayı fikrine boyun eğmekten başka bir şansım yok. Konu hakkında hiçbir şey bilmediğini söyleyen bizler ne iddia b
edebiliriz ki? Fakat Philos[6] adına, şuna yanıt ver Euthyphron! Sen bu masallara gerçekten inanıyor musun?

EUTHYPHRON: Tabii ki inanıyorum Sokrates. Ayrıca insanların bilmediği daha şaşırtıcı şeyler de biliyorum.

SOKRATES: Şairler gerçekten de tanrılar arasında büyük kavgalar, düşmanlıklar ve benzeri şeyler yaşandığını anlatırlar. Sanatçılar da kutsal eşyalar üzerine yaptıkları işlemelerde bunları gösterirler. Örneğin büyük Panathenaia Bayramı'nda[7] Athe- c
na'nın Akropolis'e götürülen elbisesi bu şekilde işlenmiştir. Sen gerçekten bunlara inanıyor musun? Bu masalları doğru mu kabul edeceğiz Euthyphron?

EUTHYPHRON: Sadece bunlar değil Sokrates! Kuşkusuz ki tanrılarla ilgili başka şeyler de biliyorum ve bunları anlatmaya hazırım. Eğer anlatırsam eminim ki şaşıracaksın.

SOKRATES: Şaşıracağıma eminim. Ancak bunları başka zaman anlatırsın. Şimdi biraz önceki soruma daha açık bir şekilde yanıt vermeye çalış. Sana dine uygun olan eylemin ne olduğunu sormuştum. Bana yeterli bir yanıt vermedin, sadece babana d

6 Yani, Dostluk Tanrısı.

7 Atina'da tanrıça Athena adına kutlanan bir bayram.

adam öldürme suçunu yükleyerek dine uygun davrandığını söyledin.

EUTHYPHRON: Evet böyle söyledim Sokrates. Doğru söyledim.

SOKRATES: Haklı olabilirsin. Ancak Euthyphron başka şeylerin de dine uygun olduklarını söylüyorsun.

EUTHYPHRON: Evet, öyledir.

SOKRATES: Ancak ben senden dine uygun şeylerin bazılarını öğretmeni istemedim. Senden dine uygun şeylerin özlerinin ne olduğunu öğrenmek istedim. Çünkü dine uygun olmayan eylemlerin dine aykırı,
e dine uygun eylemlerin de dine uygun bir tek özünün olduğunu söylüyordun. Söylediklerini hatırlıyorsun, değil mi?

EUTHYPHRON: Hatırlıyorum.

SOKRATES: Senden bu özün ne olduğunu bana öğretmeni istiyorum. Böylece bu örneği göz önünde tutarak senin ya da başka bir insanın eylemlerini dine uygun ya da aykırı olarak nitelendirebilirim.

EUTHYPHRON: İstediğin buysa hemen anlatıyorum Sokrates.

SOKRATES: Evet başka bir şey istemiyorum.

7a EUTHYPHRON: Tanrıların hoşuna giden dine uygun, hoşuna gitmeyen dine aykırıdır.

SOKRATES: Tamam Euthyphron! Tam da istediğim gibi bir yanıt verdin. Doğru olup olmadığını henüz bilmiyorum ama elbette beni doğru olduğuna inandıracaksındır.

EUTHYPHRON: Tabii ki.

SOKRATES: Şimdi konuyu daha ayrıntılı inceleyelim. Tanrıların hoşuna giden şey, tanrıların beğendiği insandır, yani dindar insan. Tanrıların hoşlanmadığı şey ise dine aykırı, tanrıların sevmediği dinsiz insandır. Ayrıca dindarlık ya da dinsizlik, dine uygunluk ya da aykırılık aynı şey değildir. Bunlar birbirine zıt şeylerdir. Haklı mıyım?

EUTHYPHRON: Evet haklısın.

SOKRATES: Söylediğimiz şey doğru mu? b

EUTHYPHRON: Sanırım doğru, Sokrates.

SOKRATES: Ancak tanrılar arasında kavgalar yaşanır, birbirleri arasında anlaşmazlıklar vardır. Bunu da söylemiştin değil mi?

EUTHYPHRON: Evet bunu da söyledim.

SOKRATES: Peki kızdıkları şeyler ne dostum? Şunu düşünelim: Bir hesap söz konusu olsaydı ve hangisinin daha büyük olduğu konusunda bir anlaşmazlık çıksaydı, birbirimize düşman olur muyduk? Yoksa kavga etmek yerine, sayıları sayarak hemen bu konuda anlaşmaya varır mıydık? c

EUTHYPHRON: Tabii ki sayıp anlaşırdık.

SOKRATES: İki şeyden hangisinin daha uzun olduğu konusunda anlaşamasaydık, uzunlukları ölçerdik değil mi?

EUTHYPHRON: Tabii ki.

SOKRATES: İki şeyden hangisinin daha ağır olduğu üzerine anlaşamasaydık, sanırım bir teraziye başvurmamız gerekirdi.

EUTHYPHRON: Kuşkusuz ki böyle yapardık.

SOKRATES: Peki hangi konularda bir karara varamasaydık birbirimize düşman olabilirdik? Bunu he-
d men söylemeyeceksin herhalde. İstersen ben söyleyeyim, sen doğru olup olmadığını düşün. Haklı, haksız, güzel, çirkin, iyi, kötü konusunda karar vermek için elimizde belirleyici bir araç olmadığından sen, ben ya da diğer insanlar arasında düşmanlıklar doğar, değil mi?

EUTHYPHRON: Haklısın Sokrates, anlaşmazlıkların nedeni budur.

SOKRATES: Peki ya tanrılar? Onlar arasında da anlaşmazlık varsa neden, aynı değil midir?

EUTHYPHRON: Aynı şeyler olmalı.

e SOKRATES: O halde sevgili Euthyphron, haklı, haksız, güzel, çirkin, iyi ve kötü konularında tanrılar arasında düşünce ayrılığı var demektir. Çünkü bu konuda farklı düşünmeselerdi anlaşmazlık da doğmazdı değil mi?

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Tanrılardan birisinin iyi ve haklı gördüğü aslında onun sevdiği şeydir. Kötü ve haksız bulduğu da nefret ettiği şeylerdir.

EUTHYPHRON: Tabii ki.

8a SOKRATES: Aynı şeyi bir tanrının haklı, diğerinin haksız bulduğunu kabul ediyorsun. Onlar arasındaki kavga ve anlaşmazlıkları doğuran da aynı şey değil mi?

EUTHYPHRON: Doğru.

SOKRATES: Bu durumda tanrılar aynı şeyleri hem haklı hem haksız buluyorlar, aynı şeyler tanrıların hem hoşuna gidiyor hem de gitmiyor demektir.

EUTHYPHRON: Bunun doğru olduğunu söylemeliyim.

SOKRATES: Sevgili Euthyphron! O halde, bazı şeyler bu düşünceden hareket edilecek olursa dine hem uygun hem de uygun olmayan şeylerdir.

EUTHYPHRON: Sanırım söylediğin gibi.

SOKRATES: Ancak sevgili dostum sen beni yine yanıtsız bıraktın. Ben sana hem dine uygun hem de aykırı olan şeyin ne olduğunu sormamıştım. Ancak tanrıların hoşlarına giden şeyin aynı zamanda onların hoşlarına gitmeyen şey olacağı ortaya çıkıyor. Bu nedenle babanı cezalandırmak için giriştiğin yol Zeus'un hoşuna giderken, Kronos ve Uranos bundan hoşlanmayabilir. Hephaistos'un dostluğunu, Hera'nın düşmanlığını kazanırsan, buna şaşırmamalıyız. Kısacası yaptığın şey tanrıların bir kısmının beğenisini kazanırken, diğerleri bunu beğenmez. b

EUTHYPHRON: Ancak Sokrates, söz konusu olaylarda tanrılar arasında anlaşmazlık olduğunu hiç sanmıyorum. Çünkü hiçbir tanrı haksız yere adam öldüren bir adamın cezasız kalmasını istemez.

SOKRATES: Peki ya insanlar Euthyphron? Haksız yere adam öldürmüş ya da başka suç işlemiş olan insanın cezalandırılmasını istemeyen kaç insan tanıdın? c

EUTHYPHRON: Her yerde, özellikle de mahkemelerde itirazlar bu nedenle yükselmez mi? Bir sürü insan çok sayıda suç işler ama cezadan kurtulmak için her şeyi yapar.

d SOKRATES: Ama yaptıkları haksızlığı kabulleniyorlar mı? Suçu kabul ettikten sonra cezalandırılmamaları gerektiğini söylüyorlar mı?

EUTHYPHRON: Hayır kuşkusuz ki bu kadar ileri gitmiyorlar.

SOKRATES: Demek ki her şeyi yapmıyorlar. Sanırım kötülük yaptıkları halde ceza almamaları gerektiğini söylemezler. Bu konudan söz etmezler, sadece suç işlemediklerini, yaptıkları şeyin bir suç olmadığını iddia ederler.

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Yani suçlunun cezalandırılmaması gerektiğini iddia etmiyorlar. Yalnızca suçlunun kim olduğu, hangi suçun işlendiği ve bunun ne zaman gerçekleştiği tartışılır.

EUTHYPHRON: Doğru.

SOKRATES: Şimdi tanrılara geçelim. Söylediğin gibi onlar arasında haklı, haksız, iyi, kötü arasında bir anlaşmazlık varsa, tanrıların kendileri de aynı yola başvuracaklardır. Yani kimileri diğerlerinin haksızlık yaptığını söylerken, kimileri de bunu kabul etmeyecektir. Çünkü sevgili dostum, insan ya
e da tanrı fark etmez, yapılan haksızlığın cezalandırılmaması gerektiğini söyleyecek hiç kimseyi bulamazsın.

EUTHYPHRON: Evet bu söylediklerinin özü doğru.

SOKRATES: O halde bir konuda anlaşmazlık varsa, sadece bir olay üzerine anlaşmazlık vardır. İnsanlar ve tanrılarda –tanrıların arasında da anlaşmazlık varsa– durum aynıdır. Düşünceler, işlenmiş bir

konu üzerinde birbirinden ayrılır. Böyle olmasının haklı olacağını, şöyle olmasının haksız olacağını söyleyenler olur, değil mi?

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Peki sevgili Euthyphron! Şimdi bana şunu öğret: Babanın öldürdüğü adamın haksızlığa uğradığı konusunda tüm tanrıların aynı düşüncede oldukları görüşüne nereden vardın? Bunu öğrenerek eksiklerimi tamamlamak isterim. Anlattığına bakılırsa yanınızda çalışan bu adam, efendisi tarafından işlediği suç yüzünden bağlanmış. Konu hakkında bilgi almak için baban bir haberci görevlendirmiş. Ancak haberci geri dönmeden önce adam bağlı olduğu için ölmüş. Şimdi böyle bir adam için bir oğlun babasını dava etmesinin iyi bir hareket olduğunu bana ispatla. 9 b

EUTHYPHRON: İstediğin şey kolay değil ama Sokrates sana bunu ispatlayabilirim.

SOKRATES: Anlıyorum. Çünkü ben sana ve hâkimlere göre daha zor anlayan birisiyim. Çünkü onlara babanın suç işlediğini ve haksızlık yaptığını ispatlayacağına eminim.

EUTHYPHRON: Tabii ki ispatlayacağım Sokrates! Yeter ki hâkimler beni dinlemek istesinler.

SOKRATES: Eğer konuşmanı beğenirlerse mutlaka dinleyeceklerdir. Ama aklıma başka bir şey geldi. Kendi kendime şöyle dedim: "Euthyphron tüm tanrıların bu konuda görüş birliğinde olduklarına beni inandırsa bile, dine uygun ve uygun olmayan şeylerin ne olduklarını daha iyi bir biçimde öğre- c

nir miyim? Burada sadece tanrıların bundan hoşlanmadıkları ortaya çıkmış olur. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi, dine uygun ve uygun olmayanı bu şekilde sınırlamamak gerekir. Çünkü bazı tanrıların hoşlandıkları şeyleri bazıları beğenmiyor." İşte bu nedenden ötürü sevgili Euthyphron, biraz önceki isteğimden vazgeçiyorum. Bunun için boşuna yorulma. Dilersen tüm tanrıların bu işi
d haksız bulduklarını, hoşlanmadıklarını kabul edelim. Ancak şöyle bir düzeltme yapalım: "Bütün tanrıların hoşlandıkları şeyler dine uygun, hoşlanmadıkları işler dine aykırı, kimisinin hoşlanmadıkları ise ne dine uygun ne de dine aykırıdır." Bunu söylersek dine uygunluk konusunda doğru bir sınırlama yapmış olur muyuz?

EUTHYPHRON: Elbette Sokrates.

SOKRATES: Benim için fark etmez ancak sen iyice düşün. Bu sınırlamayı koyduğumuzda bana öğretmeye söz verdiğin şeyi kolaylıkla öğretebilecek misin?

e EUTHYPHRON: Tabii ki öğretirim Sokrates. Bence dine uygun şey tüm tanrıların hoşlandıkları şeydir. Tüm tanrıların hoşlanmadıkları şey ise dine uygun olmayandır.

SOKRATES: Euthyphron! İstersen söylediklerinin doğruluğunu daha ayrıntılı bir biçimde inceleyelim. İstemezsen bunu yapmayız. Bundan sonra kendimize ve başkalarına hiç soru sormayız ve her söyleneni hemen kabul ederiz. Ne düşünüyorsun, sence de söyleneni incelemek gerekmez mi?

EUTHYPHRON: Tabii ki incelemeliyiz ama tekrarlıyorum söylediğim doğru.

SOKRATES: Sevgili dostum, acele etme. Doğruluğunu şimdi anlayacağız. Şimdi şunu düşün: Tanrılar dine uygun olanı, dine uygun olduğundan dolayı mı severler, yoksa sevdikleri için mi dine uygun bulurlar? 10a

EUTHYPHRON: Sokrates! Sorunu tam olarak anlayamadım.

SOKRATES: O halde daha açık bir şekilde anlatmaya çalışacağım: Taşıyan, taşınan, sürülen, süren, görülen ve gören arasındaki farkı biliyoruz. Tüm bunların birbirlerinden farklı olduklarını ve aralarındaki farkın ne olduğunu anlıyorsun.

EUTHYPHRON: Sanırım anladım.

SOKRATES: Aynı şekilde sevilen ve seven de birbirinden farklı şeylerdir, değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Peki taşınan şey birisi onu taşıdığı için mi bu ismi alır, yoksa başka bir nedeni mi vardır? b

EUTHYPHRON: Kuşkusuz ki başka bir neden yoktur.

SOKRATES: Yine aynı şekilde söylenen bir şey, birisi tarafından söylendiği için söylenendir. Görülen şey de birisi tarafından görüldüğü için, değil mi?

EUTHYPHRON: Çok haklısın.

SOKRATES: Yani bir şey, sadece görülen olduğu için görülmüyor. Tam aksine biri onu gördüğünden dolayı görülen şey adını alıyor. Bir şey söylenen olduğu için bu ismi almıyor. Biri onu söylediği için bu adı alıyor. Bir şey taşındığı için değil, biri-

si tarafından taşındığı için bu ismi alıyor. Söyle-
c mek istediğimi anladın mı Euthyphron? Şunu söylemek istiyorum: Bir şey, var olan bir şey olduğu için değil, var olmakta olduğu için "var olan" adını alır. Yine başka bir şey dışarıdan gelen bir sesi duyan bir şey olduğu için değil, böyle bir sesi duyduğu için duyan adını alır. Ne düşünüyorsun?

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Sevilen tek başına var olan bir şey midir? Yoksa o da dışarıdan gelen bir etkiyi hissettiği için mi bu adı alır?

EUTHYPHRON: Etkiyi hissettiği için.

SOKRATES: Diğer örneklerimiz için söylediğimizi bunun için de söyleyebiliriz. Bir şey sevilen olduğu için diğerleri tarafından sevilmez, sevildiği için bu ismi taşır.

EUTHYPHRON: Doğru.

d SOKRATES: Dine uygun olan için ne diyeceğiz Euthyphron? Sence dine uygun olan tüm tanrılar tarafından sevilen şeydir, değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Dine uygun olduğu için mi sevilir yoksa başka bir nedenden dolayı mı sevilir?

EUTHYPHRON: Dine uygun olduğu için sevilir.

SOKRATES: Yani dine uygun olduğu için sevilir, tanrılar tarafından sevildiği için dine uygun olmaz.

EUTHYPHRON: Sanırım söylediğim gibi.

SOKRATES: Diğer taraftan tanrıların hoşuna gittiğini söylediğimiz şeyler, tanrılar tarafından sevilen şeyler olduğundan hoşa gidendir, değil mi?

EUTHYPHRON: Tabii ki. 11a

SOKRATES: Euthyphron! Bu durumda tanrıların hoşuna giden şeyin dine uygun olan şey olmadığını söyleyeceğiz. Senin de söylediğin gibi, dine uygun olan şey tanrıların hoşuna giden şeydir. Bunlar birbirinden farklı şeylerdir.

EUTHYPHRON: Sokrates! Bu nasıl olur? e

SOKRATES: Biraz önce dine uygun olan şeyin, dine uygun olmasından dolayı tanrılar tarafından sevildiği, sevildiği için dine uygun olmasının mümkün olmadığı konusunda anlaşmıştık değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Oysaki tanrıların hoşuna giden şey, onlar tarafından sevildiği için hoşlarına gider; onların hoşuna gittiği için sevilmez.

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Tanrıların hoşuna giden ile dine uygun olanın aynı olduğunu kabul edelim. Dine uygun olan bir şey sırf dine uygun olduğundan dolayı tanrılar tarafından sevilseydi, hoşlandıkları şey, onlar bundan hoşlandıkları için tanrılar tarafından 11a
sevilmiş olacaktı. Ayrıca tanrıların hoşlandıkları şey onlar tarafından sevildiği için hoşlarına gitseydi, bu durumda dine uygun olan da tanrılarca sevildiğinden dolayı dine uygun olurdu. Ancak bunun böyle olmadığını söyledik. Tanrıların hoşlandıkları şeyler ve dine uygun olan şey birbirinden farklıdır, hatta zıt şeylerdir. Birisi sevildiği için sevilecek türden, diğeri ise sevilecek türden olduğu için sevilir. Şimdi sen dine uygun olan şeyin özü-

b nü belirtmek yerine sadece dine uygun olana dışarıdan yüklenen bir niteliği, yani onun tanrılar tarafından sevilmesini öne çıkarıyorsun. Ancak halen bu özü anlatmıyorsun. Senden bunu benden esirgememeni istiyorum. Konuyu baştan inceleyerek bana dine uygun olanın ne olduğunu söyle. Dine uygun olan şey tanrılar tarafından sevilse de başka bir etkide kalsa da tartışma gerektirmez. Şimdi sadece dine uygun ve uygun olmayanın ne olduğunu söylemeye çalış.

EUTHYPHRON: Aslında Sokrates, bu konuda ne düşündüğümü söylemek için kelime bulamıyorum. Söylediklerimiz sanki etrafımızda dönüyor ve bir türlü onları yerinde tutamıyoruz.

c SOKRATES: Desene söylediklerin atam Daidalos'un[8] eserlerine benzedi. Bunları ben söyleseydim benimle dalga geçebilirdin. "Sözlerin atan Daidalos'a ne kadar layık olduğunu gösteriyor," diyebilirdin. Ancak bu sınırlamayı sen yaptığından dolayı başka bir şaka bulabiliriz. Zaten senin de belirttiğin gibi sınırların hiç de yerinde durmuyor.

EUTHYPHRON: Sokrates! Yaptığın şaka çok doğru. Söylediklerime sürekli etrafımızda dönme yete-
d neğini ben vermedim. Burada bir Daidalos varsa o da sensin. Bana kalsa söylediklerim yerinde kalacak ama beni bir türlü rahat bırakmıyorsun.

8 Daidalos Eski Yunancada "güzel bir biçimde işlenmiş" anlamına gelmektedir. Yunan mitolojisinde sanat konusunda yetenekli her kişiye bu isim verilmiştir. Bir başka anlatıya göre ise Daidalos tarihteki ilk mimardır ve yaptığı heykeller hareket eder haldedir.

SOKRATES: Peki sevgili dostum desene Daidalos'tan daha yetenekliyim. O sadece kendi eserlerini harekete geçirebilirken, ben başkalarının eserlerini de hareketlendiriyorum. Ancak bu işin en güzel yanı yeteneklerimi gösterme isteğimin olmayışı. Bana kalsa yerinde duran sözlerden başka bir şey istemem. Bunları da ne Daidalos'un eserleriyle ne de e
Tantalos'un[9] hazineleriyle değişirim. Neyse şakayı bırakalım. Senin gevşek davrandığını görüyorum, seni biraz sıkıştırmalıyım. Bana dine uygun ve aykırı olanın ne olduğunu öğret. Evet, cesaretini kaybetme, dine uygun olan şeyin mutlaka doğru olup olmadığını düşün.

EUTHYPHRON: Tabii ki doğrudur.

SOKRATES: Peki her doğru dine uygun mudur? Yani 12a
dine uygun olan şey her zaman doğrudur ama doğruların hepsi dine uygun olmayıp, bazılarının dine uygun bazılarınınsa dine uygun olmadıklarını söyleyebilir miyiz?

EUTHYPHRON: Söylediklerini anlamadım Sokrates.

SOKRATES: Benden daha gençsin. Ancak bilgi bakımından üstünlüğün benim yaş bakımından üstünlüğümün önüne geçiyor. Tekrarlıyorum, çok zeki olduğun için gevşek davranıyorsun. Hadi mutlu b
adam! Biraz çabala! Söylediklerimi anlamak çok da zor değil. Şair şöyle diyor: "Büyü! Bunları yapan, tohumunu atan Zeus'tur deme. Korkunun olduğu yerde saygı da vardır." Ben daha farklı düşünüyorum, nedenini anlatayım mı?

9 Yunan mitolojisinde zenginliği ile bilinen Phrygia Kralı.

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Korkunun olduğu yerde saygının olacağına inanmıyorum. Çünkü bence insanlar hastalıklardan, fakirlikten ya da benzeri şeylerden korkmalarına rağmen bunlara saygı göstermezler. Sen de aynı düşüncede misin?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Ancak saygı olan yerde korku vardır.
c Hem kötülük yapmaktan çekinip hem de insanların diline düşmekten korkmayan bir insan olabilir mi?

EUTHYPHRON: Hayır, Sokrates, böyle bir insan olamaz.

SOKRATES: Bu durumda korkunun olduğu yerde saygının olduğunu söylemek doğru olmaz. Saygı olan yerde korku olur ama korku olan yerde saygı olmaz. Bence korku saygıya göre daha geniş bir kavramdır. Saygı tıpkı tek sayıların, sayıların bir parçası olması gibi korkunun bir parçasıdır, değil mi? Sayının olduğu yerde mutlaka tek sayı olmak zorunda değildir ama tek sayının olduğu yerde mutlaka sayı vardır. Söylediklerimi anlayabiliyor musun?

EUTHYPHRON: Evet.

d SOKRATES: Biraz önceki sorum da buna benziyordu. Doğrunun[10] olduğu yerde dine uygunluk var mıdır demiştim. Dine uygunluğun olduğu her yerde doğruluk var, doğrunun bulunduğu her yerde dine uygunluk da var mı? Çünkü dine uygunluk

10 Elbette, ahlaki bakımdan doğru olan. Kast edilen, epistemolojik doğru değil, moral açıdan doğruluktur.

doğruluğun bir parçasıdır. Sen de aynı düşüncede misin?

EUTHYPHRON: Evet, Sokrates.

SOKRATES: Dine uygunluk doğruluğun bir parçasıysa, hangi parçasıdır? Şimdi bunu bulmalıyız. Yukarıdaki örneğe göre düşünürsek çift sayı hangisidir? "Sayının hangi parçasıdır?" diye sorsaydın, "birbirine eşit şekilde bölünebilen tüm sayıların çift sayı" olduğu yanıtını verirdim. Sen de aynı fikirde misin?

EUTHYPHRON: Evet, aynı fikirdeyim.

SOKRATES: Şimdi sen de bana doğrunun hangi parçasının dine uygun olduğunu öğretmelisin. Böylece dine uygun ve uygun olmayan şeyleri senden öğrendiğimi söyleyerek Meletos'a bana dinsizlik suçlaması yöneltmemesini ve haksızlık yapmamasını söyleyebilirim. e

EUTHYPHRON: Tamam Sokrates söyleyeceğim. Bence doğrunun dine uygun olan parçası tanrılara borçlu olduğumuz hizmettir, bakımdır. Diğer bakımlar, yani insanlarla ilgili olanlar doğrunun bir başka parçasını oluşturur.

SOKRATES: Bu sefer güzel konuştun. Sadece küçük bir noktayı daha incelememiz gerekiyor. Bakım sözüyle tam olarak neyi kastettiğini anlamadım. Herhalde tanrılara bakma dediğinde gündelik işlerimizdekine benzer bir anlam yüklemiyorsun. Bakım kelimesinin her zaman kullanılan bir anlamı var. Örneğin herkesin ata bakmasını bilmediğini ama seyislerin ata bakmayı bildiğini söyleyebiliriz, değil mi? 13a

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Seyisin ilgilendiği sanat atın bakımıdır.

EUTHYPHRON: Doğru.

SOKRATES: Oysaki o, köpek bakımından anlamaz çünkü bu avcının işidir.

b EUTHYPHRON: Elbette.

SOKRATES: Çünkü avcılık sanatının bir kısmı köpeklere bakmaktır.

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Çobanın sanatı da sığırlara bakmaktır.

EUTHYPHRON: Doğru.

SOKRATES: Euthyphron sanırım dindarlık, tanrıya duyulan saygı demektir, tanrılara bakmaktır demiştin, değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Bakma eyleminin amacı ortaktır. Bakılanın iyiliğine ve yararına iş yapmaktır. Biraz önce verdiğimiz örneklerde seyisler atlara bakarlar, atlar da bundan yararlanırlar ve eskisinden daha iyi olurlar. Sen farklı düşüncede misin?

EUTHYPHRON: Sokrates, tabii ki ben de aynı görüşteyim.

c SOKRATES: Avcının köpekle, çobanın sığırla ilgilenmesi de aynı sonuç içindir. Sence bakımdan bir zarar gelir mi?

EUTHYPHRON: Gelmez.

SOKRATES: O halde yarar gelir.

EUTHYPHRON: Başka bir şey olabilir mi?

SOKRATES: Bu durumda dindarlık tanrılara bakmak olduğuna göre, onlar için yararlı bir şey olmaz mı?

Tanrıları daha iyi hale getirmez mi? Yani sen dine uygun bir eylemde bulunduğunda, tanrıların eskisinden daha iyi olduklarını düşünmez misin?

EUTHYPHRON: Hiç böyle bir şey olabilir mi?

SOKRATES: Ben de senin böyle düşünmemeni bekliyordum, bu hiç aklıma bile gelmedi. Bu nedenle d tanrılara borçlu olduğumuz bakımın ne olduğunu sana sordum. Böyle bir şeyden bahsedeceğin hiç aklıma gelmemişti.

EUTHYPHRON: Doğru düşünmüşsün Sokrates, hiç böyle bir şey demedim.

SOKRATES: Peki ama dindarlık dediğin şey nasıl bir bakımdır.

EUTHYPHRON: Sokrates, bu, kölelerin efendilerine bakmalarına benzer.

SOKRATES: Yani tanrılar için yapılan bazı işlerdir demek istiyorsun.

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: O halde şuna yanıt ver Euthyphron: Hekime yardım edenlerin yaptıkları iş neye yarar? Sağlığa değil mi?

EUTHYPHRON: Doğru.

SOKRATES: Gemi ustalarına yardım edenlerin yaptık- e ları iş neye yarar?

EUTHYPHRON: Gemi yapmaya Sokrates.

SOKRATES: İnşaat ustalarına yardım edenlerin yaptıkları işler de ev [yapmaya] yarar değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Sevgili dostum! Şimdi tanrılara yardım için yapılan işlere geçelim. Bunlar neye yarar? Sa-

nırım bunun yanıtını biliyorsundur çünkü her zaman tanrılarla ilgili konularda diğer insanlardan daha bilgili olduğunu söylersin.

EUTHYPHRON: Evet her zaman bunu söylerim, doğrudur söylediğim.

SOKRATES: Tamam o zaman, Zeus adına, tanrıların bizim yardımımızla ortaya koydukları güzel eser nedir?

EUTHYPHRON: Sokrates! Tanrıların ortaya koydukları çok sayıda güzel eser vardır.

14a SOKRATES: Komutanlar da güzel eserler ortaya koyarlar, bunların en güzeli de savaşlardır, değil mi?

EUTHYPHRON: Tabii ki.

SOKRATES: Çiftçiler de birçok güzel eser ortaya çıkarırlar ama bunların en güzeli topraktan yiyecek çıkarmaktır.

EUTHYPHRON: Doğru.

b SOKRATES: Peki tanrıların ortaya koydukları eserlerin en güzeli nedir?

EUTHYPHRON: Sokrates! Sana daha önceden söylediğim gibi bunların hepsini öğrenmek epey zaman alır. Ama sana özünü söyleyeceğim: Dua ederek ve kurbanlar sunarak tanrıların hoşlarına gidecek şeyleri söylemek ve yapmak dine uygundur. Ailenin ve devletin mutluluğu buna bağlıdır. Söylediklerimin karşıtı olan şeyler ise dine uygun değildir. Bunlar her şeyin yok olmasına neden olur.

SOKRATES: Euthyphron, isteseydin sana sorduğum

c şeyi birkaç kelimeyle bana anlatabilirdin. Ama ne

yapalım, bana bildiklerini öğretmeye niyetli değilsin. Biraz önce tam vermeni istediğim yanıtı veriyordun ki vazgeçtin. Bunu söyleseydin ben de din işlerinin ne olduğunu öğrenebilirdim. Ama sevgili insanı nereye götürürse oraya gidilir. Yine de şuna yanıt ver: Dine uygun olan şey nedir? Dua etme ve kurban sunma sanatı mı?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Dua etmek, kurban sunmak ya da tanrılara hediyeler vermek, aslında onlardan bir şey istemektir değil mi?

EUTHYPHRON: Haklısın Sokrates.

SOKRATES: Yani dindarlık, tanrılara bir şey verip onlardan bir şey isteme sanatıdır. d

EUTHYPHRON: Evet Sokrates, söylediklerimi iyi anlamışsın.

SOKRATES: Bilgine susamış durumdayım dostum. Sözlerinden bir damlanın bile boşa akmasını istemiyorum. Şimdi bana tanrılar için yapılacak işlerin ne olduğunu anlat. Bunların hediyeler vermek ve çeşitli isteklerde bulunmak olduğunu söylüyorsun değil mi?

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Bir şey istemenin en doğru yolu ihtiyacımız olanı bilmektir, değil mi?

EUTHYPHRON: Başka ne olabilir ki?

SOKRATES: Bir şey vermenin doğru yolu da tanrıların ihtiyacı olanı bilmektir. Bir kimseye ihtiyacı olmayan bir şeyi vermek sanata uygun düşmez, e

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: O halde sevgili Euthyphron dindarlık demek, tanrılar ve insanlar arasındaki alışveriş sanatıdır.

EUTHYPHRON: Eğer böyle söylemek hoşuna gidiyorsa, buna alışveriş sanatı diyebiliriz.

SOKRATES: Benim hoşuma giden sadece gerçek olan şeydir. Bana şunu anlat şimdi de: Bizden aldıkları
15a hediyeler tanrıların ne işine yarar? Onların bize verdiklerinin ne işe yaradığı açık. Her iyi ve güzel şey, bize tanrılar tarafından bahşedilir. Ancak onların bizden aldıklarından sağladıkları yarar nedir? Bizler alışveriş konusunda üstünüz. Çünkü işe yarar şeyleri alıp karşılığında onlara işe yarar bir şey vermiyoruz.

EUTHYPHRON: Sokrates! Sen tanrıların bizden aldıklarından bir yarar sağladıklarını mı sanıyorsun?

SOKRATES: Sağlamıyorlarsa bizden aldıkları ne işe yarar? Bunlar nelerdir?

EUTHYPHRON: Bunlar yalnızca saygı belgeleridir, onların hizmetinde olduğumuzu gösteren şeylerdir. Daha önce de söylediğim gibi tanrıların hoşlarına giden bazı işlerdir.

b SOKRATES: Euthyphron! Bu durumda dine uygun şey tanrıların hoşuna giden şeydir. Yani tanrılara yararlı ya da onların sevdiği şey değildir.

EUTHYPHRON: Bence tanrıların hoşlarına giden şey aynı zamanda onların sevdikleri şeydir.

SOKRATES: O halde yanlış anlamadıysam dine uygun şey tanrıların sevdikleri şeydir.

EUTHYPHRON: Evet.

SOKRATES: Hem bunu söylüyorsun hem de sözlerin bir yerde durmamasına, sürekli bir o yana bir bu yana kaçmalarına şaşırıyorsun. Bu hareketin nedeni olarak beni görüp bana Daidalos diyorsun. Oysaki sen Daidalos'tan da ustasın. Çünkü sözlerin bir dairenin etrafında dolaşıyor. Söylediklerinin sürekli aynı yere geldiğinin farkında mısın? Bir hatırlatma yapayım. Daha önceden konuşmamızda dine uygun olan ve tanrılar tarafından sevilen c
şeyin aynı olmadığını, birbirlerinden farklı olduğunu söylemiştik. Yoksa bunu hatırlamıyor musun?

EUTHYPHRON: Hatırlıyorum.

SOKRATES: Şimdiyse tanrılar tarafından sevilenin dine uygun olduğunu söylüyorsun. Tanrılar tarafından sevilen şey tanrıların hoşlandığı şey değil mi?

EUTHYPHRON: Elbette.

SOKRATES: O halde ikisinden biri doğru. Ya biraz önce ikimiz birden hata yaptık ya da son söylediğin hatalı.

EUTHYPHRON: Haklısın.

SOKRATES: Bu durumda dine uygun olanın ne olduğu baştan incelememiz gerekiyor. Benim bunun d
yanıtını öğrenene kadar araştırmadan vazgeçmeye niyetim yok. Sen de bu isteğimi küçümseme. Tüm zekânı bu konuya yoğunlaştırarak bana artık doğruyu söyle. Çünkü hakikati bilen birisi varsa o da sensin. Nasıl ki tanrı Proteos, Menelaos'tan kurtulamadıysa ben de seni bırakmayaca-

ğım.[11] Dine uygun olanla olmayanın ne olduğunu biliyorsun. Bilmeseydin bir yanaşmayı öldürmesinden ötürü babanı suçlamazdın. Yaptığının doğru olmayabileceği ihtimalini göz önüne getirerek tanrıların öfkesini üstüne çekmekten çekinirdin. Ayrıca diğer insanların düşüncelerini de
e göz önünde tutardın. Bundan dolayı sen dine uygun ve uygun olmayanın ne olduğu konusunda hata yapmayacağını düşünüyorsun. Artık sevgili dostum bunu bana öğret. Hadi artık benden saklama.

EUTHYPHRON: Sokrates! Başka zaman konuşuruz. Şimdi acelem var, gitmeliyim.

SOKRATES: Ne yapıyorsun sevgili Euthyphron? Yoksa gidiyor musun? Senden dine uygun ve uygun ol-
16a mayan şeyleri öğrenmeyi umuyordum. Bu sayede Meletos'un suçlamasından kurtulacaktım. Kendisine şöyle diyecektim: "Euthyphron beni tanrılarla ilgili konularda bilgilendirdi. Artık sıradan sözlerle yeni düşünceler ortaya atmaktan vazgeçtim. Böylece daha bilge bir yaşam süreceğim." Desene umutlarım suya düştü.

11 Homeros'a göre Proteos, tanrı Poseidon'un egemenliği altında yaşayan bir deniz adamıdır. Troya Savaşı'ndan sonra Menelaos dönüş yolunda rüzgârın ters esmesinden ötürü Proteos'a başvurmuştur. Ondan öğrenmek istediği, hangi tanrının kendisini yolundan alıkoyduğu ve ne yaptığı takdirde bundan kurtulabileceğiydi. Proteos ise şekilden şekle girerek Menelaos'un sorusuna çok uzun bir süre boyunca yanıt vermemiş ancak en sonunda Menelaos'un ısrarına dayanamayarak ona gerçeği söylemiştir.

KAYNAKÇA

Anderson, A., "Socratic Reasoning in *Euthyphro*", *Review of Metaphysics*, 1969, s. 461-469.

Anderson, H., *The Argument of Plato*, London, 1935.

Annas, J., *An Introduction to Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1988.

Barker, E., *Greek Political Theory*, Methuen, London, 1964.

Bluck, R. S., *Plato's Life and Thought*, London, 1949.

Brandwood, L., *A Word Index to Plato*, Leeds, 1976.

Brandwood, L., *The Chronology of Plato's Dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Brickhouse, T. C. – Smith, N. D., *Routledge Philosophy Guidebook to Plato and the Trial of Socrates*, Routledge, New York, 2004.

Brun, J., *Platon et L'Académie*, Paris, 1960.

Burnet, J., *Plato's Euthyphro, Apology of Socrates and Crito*, Oxford University Press, Oxford, 1970.

Cevizci, A., *Sokratik Diyaloglarda Yöntem* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 1984.

Cevizci, A., *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 4. baskı, Asa Kitabevi, Bursa, 2007.

Cevizci, A., *Sokrates*, 2. baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Cevizci, A., *Felsefe Tarihi*, 2. baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Coplestone, F., *A History of Greek Philosophy*, 5th edit., Burns Oates and Washbourne Ltd., London, 1966.

Cornford, F. M., *The Republic of Plato, translated with introduction and notes by F. M. Cornford*, Oxford, 1966.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak, 1974.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun II*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak, 1975.

Eralp, H. V., *Platon I*, Hayatı, Eserleri, Sokratik Diyaloglar, İstanbul 1953.

Frazer, J. G., *The Growth of Plato's Ideal Theory*, New York, 1930.

Friedlander, P., *An Introduction to Plato* (Trans. by H. Meyerhoff), New York, 1958.

Geach, P. T., "Plato's Euthyphro: An Analysis and Commentary", *Monist*, 50 (1960), s. 369-382.

Görgemanns, H., *Platon*, Heidelberg, 1994.

Grube, M. A., *The Trial and Death of Socrates*, Indianapolis, 1975.

Guthrie, W. K. C., *Socrates*, Cambridge University Press, Cambridge,, 1971.

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol III, *The Fifth Century Enlightenment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol. IV, *Plato, The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975.

Güzey, K., "Platon Felsefesinin Toplumsal Kökleri" *Felsefe Dergisi* 1 (1988), s. 11-24.

Hare, R. M., *Plato*, Oxford University Press, Oxford, 1982.

Irwin, T., *Plato's Ethic,* Oxford University Press, New York, 1995.

Jaeger, W., *Paideia: The Ideals of Greek Culture* (Trans. by G. Highet), 3 vols., New York, 1934.

Karasan, M., *Eflatun'un Devlet Görüşü,* MEB, İstanbul,1947.

KÇAK; Klasik Çağ Araştırmaları Kurumu, Sempozyum II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Klosko, G., *The Development of Plato's Political Theory,* Methuen Inc., New York, 1986.

Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (çev. Candan Şentuna), İstanbul, YPK Yayınları, 2003.

Levinson, R. B., *In Defense of Plato,* Cambridge, 1953.

Liddle, H. G. – Scott, R., *Greek Lexicon,* Revised Edition by H. Stuart Jones, Oxford, 1973.

Lutoslowski, W., *The Origin and the Growth of Logic in Plato's Thought,* Oxford University Press, London, 1905.

Macdowell, D., *The Law in Classical Athens,* Ithaca, 1978.

Mansion, S., *Le Jugement d'Existence chez Aristote,* Louvain, 1972.

Paksüt, F., "Platon'da Ahlak ve Eğitim", *KÇAK* II, s. 78-93

Peters, P. E., *Grek Felsefesi Terimleri* (çev. H. Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.

Platthy, J., *Plato. A critical Biography,* Santa Clauss, 1990.

Platon, *Devlet* (çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2010.

Platon, *Sokrates'in Savunması* (çev. A.Cevizci), Sentez Yayınları, Bursa, 2008.

Rosen, S., *The Quarrel Between Philosophy and Poetry,* Routledge, Chapman, and Hall, New York, 1988.

Robinson, R., *Plato's Earlier Dialectic*, Oxford University Press, Oxford, 1970.

Ross, D., *Plato's Theory of Ideas*, Oxford University Press, Oxford,, 1951.

Santas, G. X., *Socrates: Philosophy in Plato's Early Dialogues*, Routledge and Kegan Paul, London, 1979.

Shorey, P., *The Unity of Plato's Thought*, Chicago University Press, Chicago, 1903.

Shorey, P., *What Plato Said?*, Chicago University Press, Chicago, 1933.

Stenzel, J., *Plato's Method of Dialectic* (trans. by D. J. Allan), New York, 1973.

Strauss, L. – Cropsey, J., *History of Political Philosophy*, University of Chicago, Chicago, 1963.

Taylor, A. E., *Plato: The Man and His Work*, 7th edit., London, 1971.

Vogel, C. J. de, *Rethinking Plato and Platonism*, Leiden, 1986.

Wedberg, A., "İdealar Kuramı", *Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, cilt 1. *İdealar Kuramı* (der. A. Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Zeller, E., *Grek Felsefesi Tarihi* (çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2004.

Platon, hiç kuşku yok ki düşünce tarihinin en önemli ve etkili filozoflarından biridir. Felsefenin kurumsallaşmasına ve felsefede yazılı geleneğin oluşmasına katkıda bulunmuş, iki dünyalı metafiziğiyle bütün bir Ortaçağ düşüncesini belirleyecek olan idealist felsefe geleneğinin başlatıcısı olmuştur. Hıristiyan Ortaçağ felsefesine ve İslam düşüncesine etkisi bakımından da ayrıca önem taşıyan Platon, düşünce tarihi boyunca tartışılan tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve ilk büyük felsefi sistemi inşa etmiştir.

Euthyphron, hem Sokrates'in hayatından bir kesit sunan hem de onun felsefeciliği ve yöntemi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan önemli bir eserdir. *Sokrates' in Savunması* ve *Kriton* ile birlikte bir üçlüyü meydana getirir. Diyalog, Sokrates'in, mahkemesinden hemen önce, kendisine atfedilen suçlamanın tebliğini almak, Euthyphron'un ise kölesinin ölümüne istemeden de olsa sebebiyet veren babasını dava etmek üzere geldiği kurumda karşılaşmalarıyla başlar.

Sokrates, Euthyphron tarafından kendisine yöneltilen dinsizlik suçlamalarını, her zamanki gibi soğukkanlılıkla karşılarken, meşhur çürütme yöntemiyle Euthyphron'u konuşturarak neyin dinle alakalı, neyin din dışı olduğu konusunu göz önüne serer.

ISBN 978-975-468-985-3
9 789754 689853
SAY YAYINLARI
online satış:
www.saykitap.com
5 TL